

Årgång 70 · Nr 4 - 2011

Pris 49:50 kr inkl moms

Byahornet

Skånsk historia - folkminnen - skrönor

INNEHÅLL:

- 4. Slottsherren berättar - Thore Brogårdh
- 12. Kannedängare - Arne Castell
- 18. Min vän Alva Dahlskog - Gun Johnsson
- 23. Min barndoms Lund - Waldemar Bülow
- 28. Filmhistoria del 2 - Jan-Olof Hansson
- 32. Ny bok: Ågerups säteri - Kerstin Vikner
- 33. En märklig gravsten - Eric Svensson
- 34. Anteckningar om skånsk tobak - Bertil Wilhelmsson
- 40. Förbjudet att röka cigarr - Albert W Carlsson
- 43. Tre Jönsar - Gert Backe
- 44. När jag tjänte som dräng - Gustav Magnusson
- 45. På vandring i snöstorm - Hans Duvander
- 48. Ny bok om Billinge - Bertil Wilhelmsson

Omslagsbild: Trädgård i Gladsax Foto: Bertil Wilhelmsson

Sjuttionde årgången, nummer 4 - 2011

Redaktör och ansvarig utgivare: Bertil Wilhelmsson

Tryck: C A Anderssons Tryckeri AB, Malmö
Postadress: Hägnaden 923, 247 96 Veberöd
Telefon: 076 - 789 22 40
Plusgiro: 141 71-3 Bankgiro: 5734-5811
E-post: info@byahornet.se Hemsida: www.byahornet.se
Prenumerationspris: 187 kronor per år - fem nummer. ISSN 1101-6868

Välkomna!

Ämnet historia handlar om både sanningar och myter (och allt därimellan!) Jag har i detta nummer skrivit om skånsk tobaksrökning och snusning och fick då reda på att det är en myt att snus skulle innehålla glas. Orsaken till myten kan vara att saltkristaller förr utkristalliserade sig i snuset vilket tydligen uppfattades som glas. Det kan också vara fråga om små sandkorn som följde med tobaksbladen. Myten talar om att det fanns en avsikt med glas i snuset. Glaspartiklarna rispade slemhinnan, vilket gjorde att nikotinet togs upp bättre och medförde att snusaren snabbare blev beroende. Kanske märkligast är påståendet att om man lägger prillan på höger sida av överläppen, så frätes vitala synnerver sönder!

Myter är många gånger underhållande och jag kan rekommendera boken "101 historiska myter" av Åke Persson och Thomas Oldrup, som kom förra året. Här finns allt mellan himmel och jord från hela världen. När tiden är inne för fastlagsbullar brukar det berättas att den svenske kungen Adolf

Fredrik lämnade det jordiska efter överkonsumtion av dylika bullar. Händelsen inträffade 1771 och monarken hade varit krasslig en tid. Man satte fram en ansenlig mängd mat och dryck åt honom på fettisdagen den 12 februari. Alltsammans avslutades med hetvägg (som fastlagsbullen kallades på den tiden) och varm mjölk. Sen blev kungen yr och illamående, föll ihop och dog. Förmodlingen av slaganfall utan att semlorna varken gjorde till eller ifrån.

En bidragande orsak till myten kan ha varit en sak som greve Johan Gabriel Oxenstierna skrev. Han ansåg nämligen att fettisdagen hade begått kungamord och att hetväggen därför borde drivas ur landet!

Den heliga Birgittas monopol på att vara Sveriges enda riktiga helgon får sig en törn i boken. Vi vet att det funnits fler helgon, men att Birgitta betraktas som ”riktigt” helgon beror på att hon är den enda svensk som påven helgonförklarat. Men om man går utanför den katolska tron och riktar blickarna mot den rysk-ortodoxa så hittar vi en annan svensk kvinna med fullvärdig helgonstatus, nämligen Anna av Novgorod. Som egentligen hette Ingegerd och var dotter av Olof Skötkonung.

Och är vi helt säkra på att Erik den fjortonde blev förgiftad av ärtsoppa? Det är sant att han 1568 blev fångslad av sina bröder och att brodern och kungen Johan den tredje var orolig för att Erik skulle bli fritagen av anhängare. Erik dog 1577, men det finns inga bevis för att någon tog livet av honom och inte heller om han åt ärtsoppa den dagen. Den skyldige till den mordiska soppan får anses vara historieskrivaren Messenius som en bit in på 1600-talet skrev att förgiftad ärtsoppa tagit livet av Erik. Senare tiders historiker har spunnit vidare på påståendet. Så öppnades den förgiftades grav

1958 och experter undersökte liket. Man fann arsenik i dödliga mängder och detta gav näring åt Messenius version. Men det fanns invändningar; arseniken kan också ha kommit från kistan. Och något spår efter ärtor hittades inte, vilket kanske inte heller var att förvänta efter så lång tid.

Inte ens Karl den tolfte kåldolmar kan man lita på. Det brukar heta att kungen, efter flykten från Poltava 1709, fått smak på kåldomar i det Osmanska riket (föregångare till Turkiet). Dolmarna togs med till Sverige. Säg det. Problemet är att det inte finns några belägg för att detta är sant. Det finns en hel del förteckningar över vad kungen åt, men ingenstans nämns kåldolmar. Inte en enda anteckning i dagböcker och liknande antyder kåldomar i Sverige under kungens levnad. Det är först i Cajsa Wargs berömda kokbok från 1755 som maträtten dyker upp i skrift.

Då är det väl inte heller sant att Cajsa Warg sa att ”man tager vad man haver”? Nä, men hon skriver i kokboken ”man tager, om man så hava kan..” Så det är ju nästan sant!

Det närmar sig nytt år och innan dess julklappsfunderingar. Ett tips är att ge bort en prenumeration på Byahornet. Vi har ingen möjlighet att utfärda något särskilt ”julkort” så det överlåtes åt givaren. Om du vill ge bort en prenumeration för 2012 så ange både vem som skall få denna och ditt eget namn och adress. Priset är 187 kr.

Bertil Wilhelmsson
Redaktör

Slottsherren berättar

- om snapphanar och spöken på Hovdala -

Thore Brogårdh

För fyrtio år sedan, i oktober månad 1971, besökte jag Ehrenborgs på den gamla göingeborgen Hovdala, där det under svunna tider utkämpades många svåra strider. Dagen i fråga var kulen med en hård vind som svepte fram över nejden.

Efter en givande rundvandring i det gamla slottet med slottsherren som ciceron, slog vi oss ned framför en ljuvligt värmande brasa, och godsägare Casimir Ehrenborg fortsatte att berätta.

Familjen Ehrenborg härstammar från Danmark, närmare bestämt från staden Fredricia på Sydjylland. År 1654 såldes Hovdala till min stamfader Jens Michelsen, som 1687 blev adlad Ehrenborg. Efter fredsslutet 1658, blev Jens Michelsen, liksom alla andra danska herremän, kallad till Malmö för att där på rådhuset, inför Karl X Gustaf, svära trohetseden. De som ej kände sig manade till detta, hade blott ett att göra, flytta till Danmark. Som Jens Michelsen placerat hela sin förmögenhet i Hovdala, hade han därför endast ett val, så han bestämde sig för att bli svensk undersåte. Den 2 oktober 1658 svor han sin konung trohetsed och blev därmed svensk medborgare under Karl X Gustaf. Det visade sig också längre fram under Karl XI:s regeringstid, att Michelsen blev om-

tyckt som svensk ämbetsman. År 1684 blev han kommissarie för Karl XI:s kavalleriindelning och blev därmed tillika engagerad i att fördriva snapphanarna. Dessa sällar hade i sin tur, av förklarliga skäl, Jens Michelsen på sin svarta lista. Detta betydde, att han vid första bästa tillfälle skulle röjas ur vägen. Nu stod Jens Michelsen på god fot med folket kring Hovdala. Detta var säkerligen ett gott stöd för honom i en bygd, där det fanns snapphanar i nästan var och varannan stuga. Det berättas, att han gick omkring till sina

Sagesmannen, godsägare Casimir Ehrenborg (1896-1981) visar här adelsbrevet från 1687 med Karl XI:s stora sigill och med ätten Ehrenborgs vapen. Adelsbrevet är skrivet på tjock pergament

Foto: Thore Brogårdh

torpare och hörde efter hur de hade det och hjälpte dem på bästa sätt och att han blev som en far för många.

Apropå snapphanar, kommer jag att tänka på Lille Mats och bössan, som jag visade i vapenrummet. Enligt traditionen skall bössan i fråga ha varit i Lille Mats' ägo, men då endast under en kort tid. Detta hände i samband med snapphanarnas plundring av Hovdala den 7 augusti 1678. Upprinnelsen till detta var, att i augusti 1678 föll Kristianstads fästning i svenskarnas händer. En del snapphanar hade då blivit inestängda där, och när nu kung Christian kom med 20 000 man för att befria och undsätta de sina, överrumplade han visserligen de svenske. Men dessa var inte sämre än att de slutligen klarade av danskarna. På fästningen, som då var i dansk ägo, fanns det bl.a. en 400 snapphanar. Men det var svårt med försörjningen inne i staden, de t.o.m. åt både hundar och katter, omtalas det.

Nu uppmanade Karl XI genom order, att man skulle dagtinga med danskarna och utlovade dessa och befintliga snapphanar att fritt få avtåga till Helsingborg för vidare transport till Danmark. Det sas att kung Christian hade beordrat dessa hemåtvändande styrkor att på återvägen vålla svenskarna så mycket avbräck som möjligt. Det var då, som de även omringade Hovdala slott. Först stod kapten Severin och munhöggs med Jens Michelsen över vallgraven. Om inte Michelsen gav upp, skulle han få sin kropp fullpepprad med kulor, utlovade Severin. Men, när inte detta hot hjälpte, tillämpade antagonisten den mjuka metoden och lovade i stället guld och stora fördelar, bara de släpptes in. Men Jens Michelsen kände allt för väl till Severin' svekfullhet. Borgen var i god försvarsberedskap med traktens folk samlat

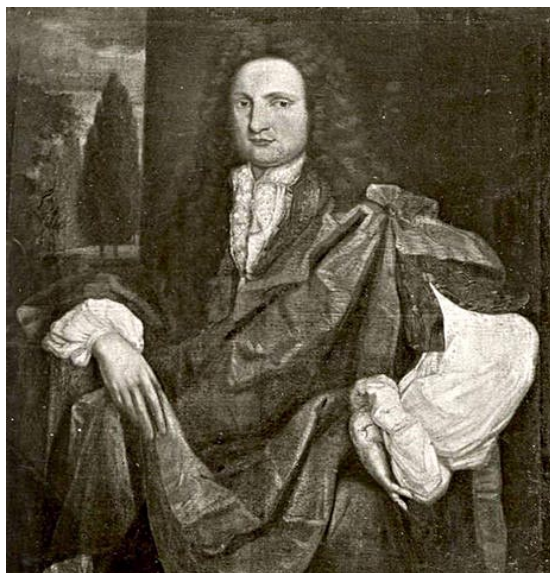
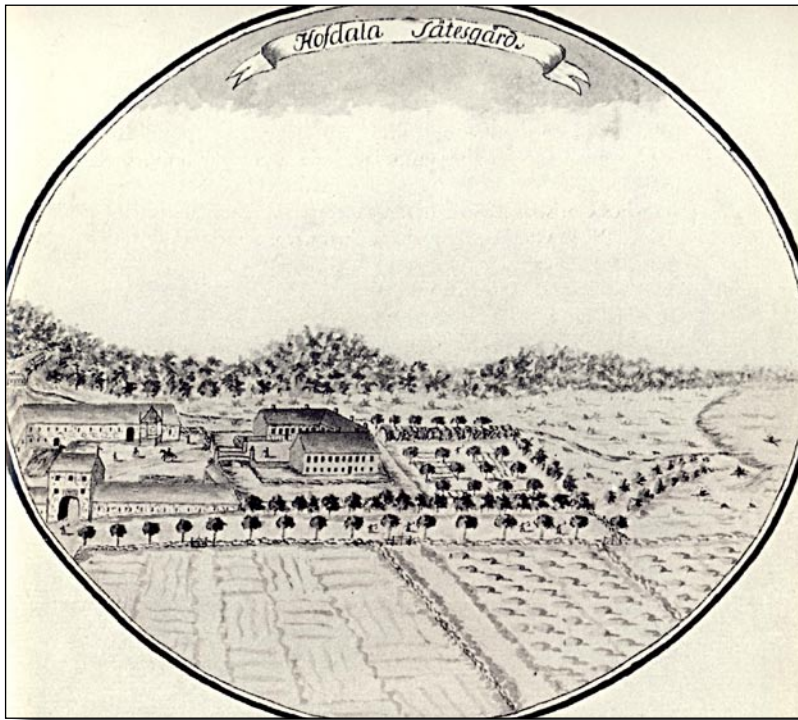

Foto: Thore Brogårdh

Stamfadern Jens Michelsen (1621-1690). Adlad till Ehrenborg 1687, introducerad 1689. Ehrenborg lärde bl.a. bönderna att sjuda salpeter. Därest denna tavla tages ner från sin plats, skall enligt traditionen eldsvåda eller annan olycka drabba Hovdala

i försvarstornet, och slottet var på den tiden helt omslutet av djupa vallgravar, och vindbryggan var upphissad. Traditionen berättar, att det blev full strid, som varade under trettio timmar utan framgång för snapphanarna. Men det påstås att det fanns en fördräng i borgen, som var förrädare, och att denne visade in snapphanarna på norra sidan, där kanalen var som smalast. Där vräkte snapphanarna ner risknippen och snart nog kom de torrskodda över vallgraven direkt in mot norra slottsflygeln. När Jens Michelsen och hans inspektor skulle springa genom Vattenporten från slottet till försvarstornet, kom kapten Severin med dragen sabel efter dem. Han skulle just sticka ner Michelsen, då denne slog igen porten efter sig. Det var precis på sekunden, ty Severins sabelklinga kom i kläm och bröts av. Nu fanns det en underjordisk gång från tornet. Ja, det påstods, att den skulle stå i förbindelse med det gamla

*Hovdala efter akvarell av
Anders Sigfrid Rålamb
(efter år 1783)*

Hovdala, som lär ha legat omkring 600 meter öster ut. Men gången i fråga ledde också ut till som vi kallar Tröskverks-dammen, där det fanns en undangömd eka. Jens Michelsen och inspektoren tog sig dit ner, och därifrån begav de sig nu ut på Finjasjöns vatten. Deras mål var Mölleröd, där de tänkte skaffa sig förstärkningsmanskaper. I Mölleröd låg nämligen en hel svensk garnison. Men när de kom halvvägs ut på Finjasjön, fick de till sin fasa se eldslågor slå upp från både Mölleröd och Hovdala. Då styrde de sin båt mot Mjölkalånga. Beträffande Hovdala, kunde snapp-hanarna aldrig inta tornet. Kom de för nära, öste försvararna kokhett beck, tjära eller vatten ner på dem, ett säkert gammalt beprövat försvarsknep.

För att återgå till Jens Michelsens landstigning i Mjölkalånga, begav de sig därifrån till fots mot Rönneholm. Här mötte de den svenske dragonchefen ryttmästare Alex.

Hummerhjelm. Jens Michelsen berättade vad som hänt, och att han nu var en helt utblottad man. Han nämnde också, att kung Christian hade gett sina hemvändande soldater order om, att de skulle taga med sig rövade boskap. Vid detta besked fattade Hummerhjelm humör och menade, att det där skulle de allt bli två om. När nu danskarna plus en del snapphanar intet ont anade kom vid Rönneholms mosse, med djuren drivande framför sig, mötte de Hummerhjelm och hans tappra dragoner. Dessa satte fart på motståndarna, som sablades ner till höger och vänster och skingrades som agnar för vinden. Efter drabbningen och villervalan som uppstod, lyckades man samla ihop djuren och drog upp med dem till Hovdala och Göinge. Det blev ett hårt slag för Jens Michelsen, då han återvände och fick se sitt skövlade hem. Lille Mats, Severin och likasinnade sällar hade gjort ett grundligt plundringsarbete och delat upp allt av värde

sinsemellan. Då hade den där omtalade bössan fallit Lille Mats särskilt väl i smaken. I bygden spordes det snart, att snapphanarna hade sitt gömsle i Ignaberga kalkgrottor. När detta kom till kung Karls kännedom, utfärdade han en order till Jens Michelsen, att han omgående skulle samla allt folk i fem socknar och kringränna snapphanarna i Ignaberga, och att han även skulle ta Hummerhjelm's dragoner till hjälp. Att ta sig ner i dessa labyrinth med lurpassande snapphanar skulle vara en säker död. I stället tog de och rökte ut dem. Men Lille Mats var en slug och orädd herre som in jagade respekt hos sina mannar. Nu hade han lyckats ta sig ut ur hiet fram till sin häst, som han haft väl gömd. Men Hummerhjelm's dragoner upptäckte honom genast och satte efter i full fart. Det sägs att de hann upp honom vid Ignaberga bro, vart nu denna låg på den tiden. Här fick han ett skott i benet, och de

uppmanade honom att ge sig levande. Då tog Lille Mats fram den stulna bössan för att spänna hjullåset, men hade under ritten tappat sin nyckel (hju llåsspännaren). Snabbt fick han tag i stål hjulet med tänderna och snurrade bössan runt. På så vis lyckades han spänna låset och även skjuta ett skott, innan han själv blev död ad av dragonerna. Nä mnda bössa återbö rdades därefter till Jens Michelsen, och från den dagen blev den le gendarisk som Lille Mats' bössa. I Ignaberga grottor fann man utöver andra värdefulla ting även Hovdala dokumentskrin.

Hovdala var som sagt illa åtgån get och Jens Michelsen hade beslutat sig för att återvända till Danmark, såvida han kunde få nåd hos kung Christian. Men då kung Karl kom ner för att inspektera förödel sen, blev han så vred, att han på stående fot beordrade att man skulle bränna ner alla hus i bygden.

Foto: Thore Brogårdh

Hovdala torn har anfallits av många fiendesty rkor men visat sig vara ointagbart. På tornets västra portvalv finns en inskription uppsatt av Sigvard Grubbe, som beskriver 1612 års anfall av svenskarna, och över dess östra portvalv är Grubbes fäderne- och modernevapen uthuggna

Han ansåg nämligen dessa vara fulla med snapphanar. Jens Michelsen bad då om förskoning från detta, så ock dåvarande kyrkoherden Ebbe Bring i Brönnestad. De framhöll, att folket blott hade blivit vilseledda. Det blev som Jens Michelsen ville. Han hade vunnit kung Karls gunst. Kungen uppmanade honom också att stanna kvar och bygga upp det Hovdala, som var förstört. Den östra flygeln, som vi sitter i, är uppbyggd under åren 1680-82. Källaren däremot är av äldre datum och användes på sin tid bl.a. som skydd mot belägring och överfall. Beträffande byggnaderna i övrigt, daterar dessa sig från medeltiden fränsett stallbyggnaderna.

Ett gammalt slott har även sina spöken. Här på Hovdala har vi t.ex. den lille grå mannen. Han är en tråkig figur att träffa på. Enligt släktrationen uppenbarar han sig och förbådar olyckor eller varningar. Strax innan pappa gick bort, visade han sig för honom. Även pappas styvmor träffade den lille grå mannen, och då hade han haft två stora

varghundar med sig. Hon blev så förskräckt vid denna åsyn att hon svimmade. En annan märklig händelse, som jag har hört min pappa berätta, gäller en informators död. Denne hade gått ner till sjön för att åka skridskor. Samma dag satt min farmor Stanni Ehrenborg (f. Barnekow 1839) i sitt arbetsrum i norra flygeln. Då fick hon plötsligt se dörren till rummet sakta öppna sig. I dörröppningen stod en skepnad i form av en sjöman, som hade ett par skridskor hängande över axeln. När nu inte informatorn kom hem från sin skridskotur, trots att natten sakta skred fram, började man bli orolig och begav sig ut för att söka. Man fann honom, men drunknad. Det påstods, att det var hans skepnad, som visade sig vara ett slags varsel.

Apropå varsel, var detta mycket vanligt förr i tiden. Jag har själv upplevt detta här på Hovdala vid flera tillfällen. När t.ex. mamma och pappa åkte åstad till Hässleholm med häst och vagn, var det inget ovanligt att deras hemkomst varslades. Helt plötsligt

Hovdala slott sett från portornet. I förgrunden syns södra byggnaden, uppförd år 1805 och t.h. den östra uppförd 1681-82, vars källare är av okänt datum. Den borte och norra byggnaden är uppförd 1511 och det var genom Vattenporten här, som Jens Michelsen och hans inspektör lyckades fly undan snapphanekaptenen Lille Mats och Severin i sista stunden den ödesdigra dagen i augusti 1678. I bakgrunden t.h. skymtas något av Finjasjön. Fördjupningarna runt slottsbyggnaden var fordom vattenfyllda vallgravar

kunde man då höra, när vagnen rullade in på borggården och hur kusken sa sitt pro, pro. När vi så kom ut för att ta emot dem, fanns det inte en människa och långt mindre något ekipage. Men fem minuter senare, kom vagnen på riktigt, och denna väntetid slog aldrig fel.

Men nu skulle vi ju hålla oss till våra slotts-spöken. I tornet såg man förr en manlig skepnad, som var klädd i fotsid dräkt. Varje nyårsnatt, när klockan slagit tolv, öppnade han tornluckorna och höll ut en brinnande fackla mot öster, väster, norr och söder. Detta pågick ända fram till 1880-talet. Den sägenomspunna vita frun fanns också här. Hon visade sig först i Vita salen och spatserade därefter igenom slottsgemaken dels på julafton och dels på nyårsafton. Hon har dock inte varit synlig under de senare åren, kanske har hon möjligen blivit skrämmd av det elektriska ljuset.

En, som jag tycker, mycket märklig händelse inträffade under min pappas farmor Eva Ehrenborgs (f. Odencrantz) tid. En natt vaknade hon och fick då till sin häpnad se en liten grå tomtegubbe, som stod i månskenet och tittade på henne, medan han pekade på en golvtilja och sa:

- Du ska ta upp den här golvbrädan i morgon, för där ligger nyckeln till Hovdala silver. Enligt släkttraditionen, hade man under orostid gömt undan en hel del silversaker, allmänt kallat Hovdala silver. Detta var förr ett vanligt tillvägagångssätt. Det har funnits en urkund om denna skatt, men den har tyvärr kommit bort under årens lopp. I denna lär det ha stått, att skatten skulle finnas i östra Hästthagahult, och att femtio man lagt en stor sten ovanpå, som skydd mot enskild plundring. Men som själva Hästhagen är på

1200 tunnland, är det helt omöjligt att finna dessa klenoder.

För att återgå till Eva Ehrenborgs upplevelse med tomtegubben, berättade hon på morgonen om detta för sin man. Han bara skratade och menade att det hela var en dröm. Och för att få henne till att inse detta, lät han kalla till sig en huggedräng, eller gårdsnickare. Denne kom med sina verktyg, och den anvisade golvtiljan bröts upp. Döm om deras förvåning, där låg verkligen en nyckel. Denna nyckel förvarades sedan på kakelugnsfrisen i salongen under många år. Men en dag sa min farfar:

- Den där nyckeln, den tycks då inte bringa någon klarhet i Hovdala silver. Vi ska därför göra oss av med den. Jag ska ro ut och kasta den i Finjasjöns vatten så behöver den ej längre påminna oss om den gömda silverskatten.

Sagt och gjort, han rodde ut en bra bit på Finjasjön och kastade nyckeln överbord. Men snart nog skulle han bli varse om annat. På den tiden hade vi en fiskare, som hette Andersson. Den mannen minns jag mycket väl.. Han hade ett långt böljande skägg, ungefär som Stålfarfar. Han var en duktig yrkesman och var kommen från ringsjötrakten. Här hade han tre sumpar, en för ål, en för gädda och en för abborre. Kusken brukade ofta gå ner till honom och hämta hem fisk. En dag, när han mötte Andersson sa denne:

- Du må tro, att jag har hittat en nyckel i dag, den satt fast i garnet, och jag skulle tro att det är Ehrenborgs.

Kusken fick nyckeln med sig hem. När nu farfar fick se den, blev han mäktigt förvånad. Men menade han, här hade utan tvivel slumpan spelat honom ett spratt. Han kastade därför nyckeln ännu en gång i sjön, men nu på djupare vatten.

Så en dag, var kusken åter nere hos fiskare Andersson. Denna gång fick han en storgädda med sig hem. När nu köksan rensade fisken, hittade hon nyckeln i magen på denna. Som hon kände till dess märkliga historia, överlämnade hon den genast till farfar. Nu först fick han en annorlunda bild av nyckeln, och i stället för att kasta bort den, lade han den tillbaka på sin plats i salongen. Sedan den legat där i flera år, gav pappa den till sin syster Ingeborg. Hon var gift med kronofogde Philip Ludvig von Platen i Malmö. De flyttade sedan till Ystad. Om den slakten tagit väl vara på denna nyckel, skall den finnas kvar än i dag. Men en sak får jag kanske tillägga, Hovdala silver har ännu ej kommit till rätta.

Det fanns även en munkgestalt här på Hovdala. Det omtalas, att när våra gäster skulle gå och lägga sig på kvällen, möttes de i gästrummet intill Vita salen av en munk klädd i fotsid kaftan. Han stod vid kakelugnen och rörde om i glöderna, tittade på dem och försvann därefter helt ljudlöst. I Vita salen hördes ibland ett rassel mot golvet som från släpande kedjor, och man såg huvudlösa hundar.

Vi får inte glömma riddaren till häst. Förr i tiden var det vanligt att damerna satt och sydde finare broderier. Om de nu befann sig i salongen eller i något kabinett vill vara mig osagt. Men det berättas, att strax intill dem syntes plötsligt en ljus fläck, och efter en liten stund formade denna sig till en skepnad, av en ryttare i riddarrustning, på en svart häst. Hästen skred sedan långsamt och ljudlöst med sin ryttare genom rummet och försvann. Samma sak upprepades vid flera tillfällen, och en gång tog min farfars mor Eva Odenrantz mod till sig och följde efter.

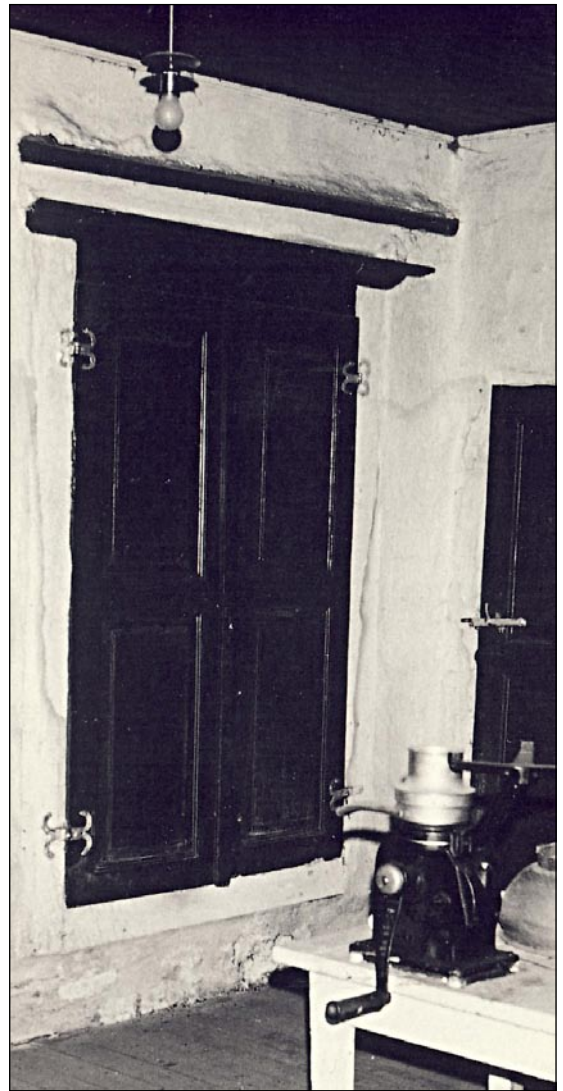

Foto: Thore Brogårdh

Än idag finns det gamla skåpet "Svarta hästen" kvar i köket, som ligger i källarplanet i den östra byggnaden. Numera lär man ej längre få se "Riddaren till häst" försvinna in i detta

Trots detta visade sig riddaren till häst. Han red först igenom alla rummen och därefter ner i köket, där han slutligen försvann i ett skåp som en dimfigur. Eva Eleonora Odenrantz var född 1810 (dotter till överstelöjtn. Carl Odenrantz och h.h. Eva Charlotta Benzelstierna) och gift 1828 med ryttmästare Christian Abraham Ehrenborg. Hon

blev änka 1879 och innehade då Hovdala som änkesäte.

Riddaren på den svarta hästen möter man också i en annan version. Det bodde en gammal fiskare nere vid sjön som hette Olofsson. Såväl Olofsson som hans hustru kom upp till pappa och beklagade sig över att de allt som oftast stördes av en ryttare på en svart häst. Denne kom emot dem och upprepade flera gånger att de skulle gå ner till Hovdala och säga Ehrenborg, att här låg en skatt gömd, som tillhörde hans släkt. Han lär t.o.m. ha pekat ut platsen för dem. Pappa tog då folk med sig och lät gräva på den utpekade platsen, strax vid ett stengärde. Något av värde hittades ej, men efter den dagen fick Olofsson och hans hustru lugn och ro. Eftersom berättelsen har skurits ner av utrymmesskäl kan den intresserade låna boken "Från slott och koja" på biblioteket

Författarens anteckningar

I början av augusti 1678, när folket i Kristianstads fästning kapitulerade, uppgives att endast 1000 man återstod. I oktober 1677 räknades 2700 mans besättning. Sex månader senare hade i brist på föda och genom sjukdomar omkring en fjärdedel dött och i

genomsnitt dog 40 personer i veckan. När fästningen föll i svenskarnas händer, fick de genast i september 1678 ordna med en ny kyrkogård, enär, som magistraten anmäler: "Kyrkogården är så uppfylld med döda kroppar, att ingen mer däruti begravas kan, såvida icke det ena liket skall sättas på det andra, som ock förnimmes ske, hvilket nu förorsakar stor stank och framdeles en och annan sjukdom"

Friskyttekaptenen Hans Severin blev dömd vid krigsrätt i Ljungby i februari 1679 att: "spetsas levande inte invärtes utan mellan rygg och hud igenom nacken, sedan sättas på pålen, fötterna naglade och händerna bakbundna under en ny galge med rep om halsen inte tilldraget. Hans namn slås på galgen" Domen verkställdes den 15 februari 1679 varvid 19 lika sällar avrättades. Samtliga blev spetsade och lagda levande på stegel.

Angående nyckeln som kastades i sjön kan antecknas att systemen Ingeborg med make flyttade till Ystad 1903. Vid författarens förfrågan hos dottern fanns där ingen nyckel, men historien var känd.

Källa: ur boken "Från slott och koja" av Thore Brogårdh 1974
Författarens fotografier hittar du på www.bgsamlingen.se

Besök Hovdala

Hovdala, som ligger några kilometer söder om Hässleholm, är tillgängligt för allmänheten och sommartid ordnas guidade visningar. Här finns även butik, café och restaurang.

Mailadress hovdalaslott@hassleholm.se

Hemsida: www.hassleholm.se

Telefon: 0451 – 183 70

Kannedängare

Arne Castell

När man kommer upp i åren, tänker man allt som oftast på hur det var i barndomen. Efter att nyligen ha mist en av mina bästa vänner, 91 år gammal: Hans Duvander, med en hjärna klar som en stjärnenatt i oktober, och ett minne värdigt vilken datorhårdisk som helst, börjar man fundera:” Vem skall jag nu intervjua för att skriva om tider som varit ?

Hans har skrivit många skisser som jag försvenskat och lämnat till Gälds härads hembygdsförening för införande i årsboken. Vi har även publicerat Hans berättarkraft i ”Byahornet” denna skånska tidskrift med så mycket att ta del av om man ger sej, en läs-stund då och då.

Häromdagen kom jag att tänka på hur det var på t.ex 40-talet när det fortfarande fanns mejeri i nästan varenda by.

Så fann jag i mitt minnes skafferi en man som jobbat på Degeberga mejeri, och börjat som ”kannedängare”. Calle Gustavsson heter han. Några år äldre än jag och med friskt minne. För en del äldre i byn, vet de genast vem man pratar om man säger:” Gustav Jonas Ottoas Kaal”.

Kalle åkte med mejeriets egen lastbil en runda runt Wittskövle och samlade upp ”mjölkakannor” från böndernas ”milkabor”. Efter varje kanna skrek Kalle så högt han kunde:

- KÖÖÖR, och färden gick till nästa ställe.

Efter hand samlades kannorna på hela rundan in och transporterades till mejeriet, framme kl. 06,30 där Kalle tappade mjölken i vågkaret och när mjölken från alla kannorna var vägda, gick mjölken vidare och blev pastöriserad, skummad och behandlad till konsumentmjölk som skulle hålla 3% fetthalt.

Grädden som skummades av färskmjölken gick till smörtillverkning och en liten del fick följa med konsumentmjölken in i mjölkaffären. Sedan fyllde Calle alla kannorna med skummjolk som skulle tillbaka till leverantörerna som foder. Kannorna var numrerade och det gällde för kannedängare som ju var unga grabbar, nyss konfirmerade, att sätta av kannorna vid rätt ”milkabor”. Kalle jobbade som kannedängare under ett halvt år, och hade sedan turen att få anställning inne på mejeriet. Han blev ansvarig för skummjolkshanteringen.

Personalen på mejeriet var
Oscar Persson, chef och mejerist.
Stig Viktorsson, andremejerist
Sture Ekberg, smörmejerist
Olof Andersson mjölkbedömare (16 dagar i månaden)
Arne Nilsson, maskinist
Hilda Håkansson i mjölkaffären mitt över gatan.

Ernst Persson (Emil Pers Ernst, gården vid kyrkskolan)
Åke Kjellkvist
och artikelns berättare Calle Gustavsson.
Plus ett antal lastbilsåkare med sina unga kannedängare, som hade ett hårt jobb redan direkt efter konfirmationen.

En dag på mejeriet kunde se ut så här med små variationer:

Arbetet startade kl. 05,00 7dagar i veckan året runt med golvtvätt ,rörspolning, diskning av kannorna som skulle till Hildas affär med försäljningsmjölk ,gräddor och paketerat smör. Ost till försäljning kom från ett av länets ostmejerier. Herrgårds, gräddost och prästost.

Bönderna skickade små trälådor med mjölkbilarna. Lådor med en beställningslista på hur mycket smör och ost som man ville ha med mjölkbilarna när skummjölk kom tillbaka till gården. Alla lådor var numrerade med gårdens nummer liksom kannorna som kannedängaren skulle hålla reda på.

Kl. ½ 7 började mjölkbilarna anlända med sina mjölkklaster. Kannedängaren från varje bil tömde sin last i vågen, ett hårt jobb för en ung grabb, och fort skulle det gå. Kannorna vägde över 50 kilo och det fordrades en viss teknik för att ta kannorna från bilen och in till vågen.

16 dagar i månaden stod mjölkbedömare Olof Andersson vid vågen och mätte fetthalt på alla kannor, och vissa dagar smakprov som fungerade liksom våra dagars vinprovning. In i munnen, smaka och spotta ut i avloppet. Resultatet av de olika mätningarna noterades i protokoll, som låg till grund för vilket betyg och kvalitet de olika gårdarna hade. Riktigt exemplarisk och prima mjölk belönades med medalj i olika valörer på årsmöten med mejerifolk och leverantörer.

Grädden som separerades från den inkomna mjölken förvarades i rostfri tank i ett dygn. På morgonen nästa dag syrades grädden med en kultur som hämtades på posten, och kom från Danmark. Smörmejeristen Sture Ekberg tillverkade av innehållet i den lilla flaskan, en kultur som varade c:a två veckor då nästa lilla flaska hämtades från posten och Danmark. Detta för att smöret skulle få den kvalitet som förväntades av ”Swedish butter” när det landade i England, som var landet dit huvuddelen av smöret exporterades. Det smör som vid kontroll innehöll för mycket vatten enligt exportföreskrifterna, paketerades till konsumentsmör som levererades ut i handeln.

Det kärnades omkring 1000 kg smör om dagen och om kvaliteten var god packades smöret ner i tunnor av bokträ, tillverkade av en man som hade sitt tunnbinderi 200 m från mejeriet. Ola ”Böckare” kallades han allmänt men böckare är väl den riktiga benämningen på yrket. Han såg till att det fanns 20 nya drittlar, som tunnorna kallades, varje dag. Han transporterade med sin ”rulllebör”. Jag hade turen, mest för att jag var nyfiken, att få se Ekberg och Ernst behandla två slevar som mera liknade bordtennisracket, med en skicklighet som verkligen imponerade.

Innan man började fylla smör i drittlarna kläddes insidan av tunnorna med ett ”smörpapper” som legat i saltlake, vikt över kanten med c:a 15cm.

Ena sidan på den stora smörkärnan öppnades, och smöret gult och vackert, fyllde en stor del av kärnan.

Ekberg och Ernst gjorde bollar stora som en fotboll, och med träffsäkra rörelser slog de smörkulorna ner i botten på dritteln. Så

kraftigt att det inte kunde bli luft någonsans i tunnan. När den var fylld, slätades smöret till med ett träverktyg alldeles slätt och fint, varefter smörpapperet veks tillbaka i ett snyggt mönster som blev som en fjärl i mitten. Sedan slogs trälocket på och smördritteln var färdig för export.

20 drittlar med 50 kg smör i varje, lämnade mejeriet alla dagar utom när det blivit lite för hög vattenhalt. Då lades smöret i en maskin som tryckte ut en fyrkantig smörsträng ut till en viss längd varefter rostfria trådar i en ram fälldes ner och delade smörsträngen i perfekta halvkilosbitar. Grabbarnas skicklighet att slå in paketerna exakt likadana var kul att se, och fort gick det. Så levererades det som nämnt ovan ut till handeln. Under förmiddagen hanns med en kort rast där egna smörgåsar snabbt fick ätas upp. Det s.k lunchrummet var trångt och när som helst under rasten kunde dörren ryckas upp och mejeristen skyndade på jobbarna. Det var inte så konstigt att ilskan växte över mejeristens brist på känsla för vanliga jobbare. Hade man inte varit rädd för att mista jobbet hade det nog delats ut ett och annat blått öga.

Så gick dagen mot sin fullbordan när det gällde mejerijobb och slutstädning och förberedelse för mejeriet att stå redo nästa morron för ännu en dag med mjölk, smör, grädde och det som därtill hörer. Tvätta golv, spola rör med lösning av kaustik soda, vilket var svårt att handskas med om man inte ville bli bränd av luten. Blandningen med vatten och kaustik soda kallas för natronlut. Jobbkläderna skulle vara oklanderligt vita när man arbetade, och jobbarna tvättade sina vita byxor och jackor i en spann med lut. För effektens skull stoppades ett ångrör ner i spannen och på så vis blev kläderna vita och fina tills nästa dag. Alla skulle ha vit vegamössa på sej, och

den skulle som tidigare sagts lyftas på varje gång man under dagen mötte mejeristen. Om inte, blev det skäll efter noter. Mejeriets egen chaufför Levin, frågade en dag om han kunde få vara med och tvätta sina blåbyxor. – Javisst sa grabbarna Ta en full träslev med kaustik soda och slå vatten över i en spann och låt stå en halvtimme. Sen tar Du ångröret och kör ånga ner i spannen med full fräs så blir dina ”böjsor” rena. Grabbarna hade roligt länge åt Levins blåbyxor som antog en helt färglös ton efter tvätten. När tvätten var avklarad och kläderna hängda till tork för morrongdagen och all disk och tvättning av golv och kärl var färdigt var klockan mellan ½ två och två, och arbetsdagen till ända. Trött efter dagen grenslade Calle sin 750-kubikare motorcykel och gjorde en rivstart så att gruset stänkte upp på mejeristens garageport

Jag vill tacka Calle för att jag fått ta del av hans kunskap om jobbet på mejeriet, och att jag får lämna det till publicering

Om att leka

En tös och en påg satt och tittade ut genom stugfönstret. Det hällregnade, barnen hade tråkigt och tösen sa:

- Ska vi leka tafatt?

- A nä, de e ett sånt hondans rännande! Vi kan väl heller leka far o mor?

- Ja de kan vi väl.

- Då e ja faren o bler siddandes.

Min vän Alva Dahlskog

- teaterminnen -

Gun Johnsson

Detta är en berättelse om en stor personlighet, och en sprudlande glad entertainer, som jag fått glädjen att lära känna och som blivit en mycket god och kär vän. Vi har haft och har fortfarande många, ja, verkligen, många glada stunder tillsammans, både privat och även när vi gör roliga framträdande tillsammans.

Ett av vårt första möte var på Blå Båten.

En "showbåt" som ligger stilla nere i Västra hamnen i Malmö. Skepparen på denna båt heter som bekant, Lasse O. Att detta möte skulle bli till en stor vänskap, med tiden, visste vi inte då.

Att Alva är en fena på att sjunga sina bondkomikervisor, vet kanske redan de allra flesta, som upplevt hennes visor på olika scener. Några av dessa är bl.a. "Auktionsvisan", "Kanariefågeln", "Fimpen och tändstickan", "Jag samlar flaskor...". Det finns väl ingen som har missat "Kanariefågeln"? När hon gör denna visa, gör hon det med stor bravur. Skratten i salongen börjar redan när hon gör sin entré, i en kostymering, som passar, så klart, perfekt till rollen och visan. Detta går inte att beskriva i ord, detta måste ses.

Om ni har varit på Teater Augusten någon gång, då har ni säkert fått uppleva många

Alva Dahlskog

av hennes otroligt roliga och underfundiga monologer. Ja, det är där på Teater Augusten hon "hållt hus" de senaste åren. Själv har jag, när jag varit där, skrattat så tårarna har runnit, åt alla hennes glada upptåg. Hon har ju som alltid förmågan att kunna leverera sina monologer i "rättan tid".

Alva har en lång teaterbana bakom sig, som började för ca 70 år sedan. "Jag har alltid haft teatern som hobby", säger hon. Hon har alltså aldrig tagit någon teaterlektion. Vilket tydligen inte heller har behövts. Man kan kanske säga att detta är medfött. Eller, så är det kanske så att hon har det i sig. Det sitter väl då vad jag har förstätt, i generna. Var annars?

Kanske inte så underligt i alla fall, när man vet att Alvas uppväxt har varit i ett hem där man sysslade med mycket musik och sång. Där alla gick omkring och gnolade och även skrev en och annan liten glad visa. Hilding, hennes morbror, var bondkomiker och kallade sig "Nicklasson från Skrällebo". Därför kallade de Alva för "skrällebo".

Han diktade och sjöng sina egna visor. Men tyvärr, enligt Alva, skrev han däremot aldrig ner sina låtar, dessa fanns bara i hans huvud. Ja, inte så "bara" kanske. Men eftervärlden hade säkert velat se hans texter. Själva har Alva skrivit ett flertal dikter. En av dessa kommer här:

Pajazzo

*Kväll efter kväll i rampens ljus du står
Ingen frågar hur egentligen du mår
Vi vill dina konster se, vi vill se dig le
Vi vill ha valuta för vår erlagda entré*

*Pajazzo, Pajazzo, din mask är pigg och glad
Pajazzo, Pajazzo, men under din fasad
Du döljer dina sorger och ditt innersta
där finns det tunga tankar som inte du vill
ha*

*Från plats till plats du med din vagn drar
fram
för att jönsa kring i manegens torra damm
Du gör människor glada, men hur ser det ut
i ditt innersta, där är du kanske slut*

*Människor vill skratta så vill och du
Men ej uppå kommando, som du måste göra
nu
Den ledsna clownen ej du visa får
Nej, bakom draperiet, där faller du en tår*

Spelat teater har alltså Alva gjort i många år. Som jag redan talat om, så var och är fortfarande hela familjen mycket musikalisk. Hennes son, Bo-Anders "Ankan" Dahlskog, har även han, många järn i den musikaliska elden, om man får säga så. Han är som kanske de flesta av oss redan vet, allmänt känd för sina skillingtryck och Alvas morbrors visor. Han sjunger och spelar dessa till eget gitarrkomp.

Även Joar, Bo-Anders son, och Alvas barnbarn, är i den musikaliska branschen. Jag citerar hennes egna ord: "Äpplet faller inte långt från päronträdet"!

Alva har varit ute och turnerat i många år. De hade inte bara kul på scenen, utan även bakom scenen, berättar hon. Det blev ett och annat hyss. Ibland gick kanske dessa hyss över styr. T.ex. när tjejerna bjöd killarna på Purex, strax innan föreställningen.

Ett laxermedel, som de lurade de stackars killarna att tro att det var en vanlig chokladbit? Hur detta sedan gick kan man kanske själv räkna ut. Men enligt Alva, gjordes detta hyss aldrig om.

Hon har även spelat med i Studiotatern, med Ronny Danielsson som regissör. 1994 var hon med i "Cabare", där hon hade rollen som "Överste Hormadame Gretchen". Denna ensemble var även över i Ryssland och spelade "Bernardas Hus". Varför de satte henne i en rullstol, den gång, får hon själv berätta.

För att återgå till Teater Augusten, kan jag berätta att denna teater bildades för ca 17 år sedan under ledning av Åke Jörfalk. Denna ligger i en källarlokal på Augustenborg. Någon entréavgift betalas ej. Eller rättare sagt, man betalar efter plånbokens tjocklek, men inte förrän efter föreställningen, när man går

Alva på Teater Augusten

hem igen.

Vid utgången finns nämligen en korg där man kan lägga en slant, eller två. Som sagt, efter plånbokens tjocklek. Men däremot kaffet med kaka, ja de har även ett café, betalas till ett hutlöst billigt pris. Ja, här kan man verkligen få valuta för pengarna.

Denna lokal var från början en teater, men på -50 talet gjordes den om till en biograf, som sedan stod tom i många år. Ända tills Åke Jörnfolk tog hand om lokalen och gjorde om den till en teater igen. Denna populära teater fick namnet "Teater Augusten." Originalinredningen från den tiden, finns fortfarande kvar. Både lampetterna, speglarna, väggmålningarna, bänkarna osv. Ja, allt finns kvar. Redan när man stiger ner i källaren och in i entrén känner man nostal-

gin från den tiden.

Artisterna på Teater Augusten, är inte bara underhållare och underhållande, de är även kreativa med både nål och tråd. Kostymerna som används i föreställningarna, är artisterna själv upphov till. En av dessa kreativa tjejer är Marianne Orus, som även hon, levererar sina monologer så publiken tjuvar av skratt. Att dessa föreställningar är populära förstår man kanske när man skall ringa och boka biljetter. Det gäller att vara ute i mycket god tid. Men det är det värt.

Ja, helt sanslöst galet och roligt är det på Teater Augusten. Skrattsalvorna börjar innan Alva hinner säga sin första replik, på scenen. Så, ni som använder mascara, till er vill jag bara säga, "Gör inte detta när ni skall dit"! Om, ni har lyckats få biljetter.

Alva har som jag redan skrivit, hunnit med en hel del i sitt nu 89 åriga liv. "Hur hinner människan med allt detta"? Ja, så kan man undra. Man kunde även i sommar få se henne i Folkets Park, på "Skånekvällarna". Hon har ju även spelat med i "Glada gänget", och varit vokalist i "Vickes orkester med Alva", i ganska många år.

Men, tyvärr, enligt Alva, fick hon sluta när de tog in en annan vokalist, med ursäkten "Hon är ju gammal och orkar inte mera"?

Det var synd eftersom att hon även där drog stor publik, både med sina roliga historier och klädbyten, när hon sjöng sina galna visor. Ja, det finns mycket att berätta om Alva Dahlskog. Men nu skall hon själv få berätta sin historia. Vi låter ridån gå upp. Men kom och titta på henne när hon är i full form, på Teater Augusten, så kanske ni ändrar uppfattning om hennes ålder.

Här börjar Alvas berättelse:

Hela mitt liv har varit som en stor teater. Det började på Långgatan 14 i Svedala på tjugotalet där jag är född och uppvuxen utan några syskon, jag var alltså herre på täppan. Alla kvarterets ungar samlades på vår gård där det fanns en paviljong på gräsmattan, som snart förvandlades till en liten teater. Kläderna som vi använde som teaterrekvisita, kom från en av mina kompisar, vars systrar var riktiga modedockor. Att en av grabbarna i gänget, Edvin Granell, en dag skulle bli en stor skådespelare och senare även gifta sig med en känd skådespelerska Inga Brink, visste vi inte då.

Vi tog fem öre i inträde som sedan gick till godis. I skolan fick jag spela mycket teater. Eftersom min lärare Edvin Fritz, senare Foreby själv var mycket intresserad av både musik, sång och teater. Både min mor, och mormor var duktiga på att sjunga. Jag minns att jag ofta bad min mor att sjunga en sång för mig. ”Vad vill du höra”, sa hon då alltid och jag svarade ”Sjung om Tiggarflickan”. Då svarade mor, ”Ja, men du gråter ju alltid när jag sjunger den?” Men jag ville höra den och jag grät hela tiden, för det var ju en sorglig visa.

Efter skolan blev jag en flitig föreningsmänniska som var med i Unga Örnar, IOGT, ungdomsklubben, Kvinnoklubben och arbetar kommunen och överallt fick jag syssla med teater. Jag satte ihop cabareer och revyer där jag själv spelade med. Det var en härlig tid, där fritiden gick åt för att spela teater. Jag var även ledare i Unga Örnar och där hade man ett underbart material att arbeta med. Det var barn från 3 år och uppåt. ”Busungarna”, blev omvända till ”underbara ungdomar” med teaterns magiska kraft. Så små-

ningom kom jag genom en kompis, Margit Ebersjö med i Svedala Revy sällskap och det var ju ett stort genombrott för mig, eftersom jag förut mest hade regisserat, men nu skulle jag agera på heltid.

Om jag inte minns fel så hette min första revy ”Glädjehuset”. Det var Stig Harry som var chef och vi hade duktiga pojkar i revyn som skrev dom flesta låtarna. Vi brukade alltid ha premiär nyårsafton på Svedala Folkets Hus. Vi spelade där ett par månader sedan gav vi oss ut på turné till byarna runt omkring. Vi var t.om uppe i Ljungbyhed, där spelade vi i två dagar, så det blev övernattning också.

Alva steppar

Övriga revyer jag varit med i är Folket i spegeln, Skåne rundan, Plask, Jubelskutan, Cirkus osv. I en av dessa revyer skulle grabbarna spela isprinsessor, de var iklädda vita tröjor och vita långkalsonger och rullskridskor på fötterna. Vi skulle till Ystads teater och spela upp vår revy. Men vad vi inte hade räknat med var att scenen sluttade framåt så att alla isprinsessorerna höll på att hamna i orkesterdiktet. Ingemar Malmborg och jag hade många revynummer tillsammans.

En dag fick Ingemar och jag en idé att vi skulle prova in till Amatörparaden i Malmö. Det var tidningen Arbetet som brukade anordna detta en gång om året för alla teaterintresserade. Vi provade in som ett komiskt par, och sjöng en sång som hette "Addeli, Addela".

Det var Nils Bie som skrev manuset varje år till Amatörparaden. Vi kom in och blev huvudpersonerna i nästa revy. Nils Bie kallade oss för Svedalaparet. I denna revy åkte vi runt på scenen i olika länder. Men i Amatörparaden fick man bara vara kvar i två år eftersom även andra skulle få en chans. Däremot fanns det en förening som hette Amatörernas förening, där kunde man fortsätta, vilket jag gjorde och är fortfarande kvar. Vi ordnar fester, gör utflykter, och går på teatern tillsammans, där vi även träffar gamla teaterkompisar och berättar teaterminnen.

Under tiden jag var ned i Svedalarevyn, gjorde jag en avstickare till Knut Gerhards revy i Trelleborg. När jag var med i Sveamatea Sällskapet i Svedala, blev det både revyer och lustspel. Jag minns ett lustspel som hette Tokstollar och Högfärdsblåsor, som vi spelade upp på Moriskan i Malmö.

Under denna tid fick jag ett erbjudande från en annan teaterdirektör som ville att jag skulle vara med i hans revy. När jag glädje-strålade kom hem och berättade detta för mina föräldrar sa de båda två samtidigt, "NEJ! Du skall inte bli någon kommediantare, du skall lära dig att sköta nånting. Behåll dina talanger som amatör det får du mest glädje av"!

Annars var far den mest bestämmande, därför gick jag oftast till mor när jag ville någonting, hon sa för det mesta JA! Men ibland kunde hon säga, "du får fråga far", men då gick frågan aldrig längre. Men i dag är jag glad för att jag alltid har haft teatern som hobby.

Jag minns så väl när jag kom till Studio-teatern, som jag strax skall återkomma till. Ronny Danielsson som var regissör, fick för sig att han skulle blanda proffs och amatörer när vi spelade, Spelman på taket. Maj Lindström, som spelade Golde, sa en dag till oss, "Det hade jag aldrig trott att man kunde ha en sådan sammanhållning och glad stämning bakom scenen. Ni har säkert lärt er mycket av mig, men jag har också lärt mig mycket av er"!

Svedala revyn, lades så småningom ner. Genom Sveamatea fick jag kontakt med Aina Hammarqvist som fick mig med till Studioteatern. Nu började en underbar tid. Gamla Folkets Hus i Malmö blev mitt andra hem. Ronny Danielsson som var regissör och Roger Johansson som stod för musiken, lärde oss allt från grunden. Tal, sång, disciplin, och lydnad, men roligt var det. Inför en ny produktion fick vi göra studieresor bl.a. till London. Det blev många fina teaterår, med stora uppsättningar som t.ex. Zorba, Spelman på taket, Oliver, Cabaré,

Lazzariljo, Bernandas hus... Själv spelade jag farmor i Spelman på taket, och hade på mig yllekjol och stickad kofta, och skulle sitta i regnet med dessa kläder.

Det gick bra de första gångerna, sedan fick vi slopa regnet, eftersom mina kläder inte hann torka till nästa föreställning. Vi hade två föreställningar om dagen. I Bernardas hus som vi spelade i Vattentornet i Malmö, hade jag huvudrollen som Bernarda. Ronny har ju alltid haft sina egna idéer hur en pjäs skall spelas. Denna gång skulle jag, Bernarda, sitta i rullstol. Vi blev inbjudna till Ryssland för att spela upp denna pjäs där.

En av mina kompisar som arbetade på Nyman och Schultz resebyrå, lovade att ordna resan till oss. Ronny ville ha en rullstol med sig från Sverige, men fick reda på att det skulle kosta 3000 kronor extra på flyget. Vi åkte flyg från Sturup till Arlanda, från Arlanda till Helsingfors, från Helsingfors till Moskva. Vi hade många byten innan vi kom till Tibliss, sista biten blev det bussresa. Under tiden hade Ronny och min kompis smidit planer, som ingen visste något om.

När vi kommer till Arlanda hör vi en röst i högtalaren: ”Alva Dahlskog kan ta det lugnt, en rullstol är på väg”! Jag såg nog ut som ett frågetecken. Då sa min kompis ”Rör dig inte”, sedan satte de mig i ... rullstolen, och i den fick jag åka till nästa flygplan. Samma sak upprepades hela resan ner till Tibliss. Alla de andra slet på sina resväskor, men inte jag, jag åkte ju rullstol. När vi kom fram förklarade Ronny, ”Ja du förstår, vi var ju tvungna att säga att du var rullstolsbunden, så nu har vi tjänat 3000 spann”!

Vi blev mottagna som kungar i Tibliss. Var

vi än åkte med buss hade vi en polisbil före med pådragna sirener. En av kvällarna skulle vi till en Amfiteater där de uppträdde till vår ära. Där var plats för 6000 personer och fullsatt, när vi kom dit reste sig alla i publiken och applåderade. Det var första gång en svensk teatergrupp hade varit så långt nere i Ryssland, som vi var nu. Vilken upplevelse, kan inte beskrivas, måste ses.

När vi i vår teatergrupp sedan spelade upp vår pjäs, var det också fullsatt i salongen. Vi fick stående applåder. Där var en massa autografjägare som sträckte fram allt som gick att skriva på och det var minsann många olika saker.

Vi blev bjudna på kaviar, och champagne till frukost varje dag och en massa mat som staplades upp på höjden ovanpå bordet. När vi åkte omkring och skulle titta på olika teatrar fick ingen lämna gruppen. Vi fick inte vara ensamma någonstans. Skulle någon gå på toaletten fick en av ”ryssarna” ledsaga oss och vänta på oss utanför. Toaletten, ja, den bestod av ett hål i golvet med avtryck för fötterna. Papper fick man själv ha med sig som sedan skulle kastas i en spann innanför dörren.

Vi fick en påse med ryska pengar som vi kunde köpa en minnessak med oss hem. Jag fastnade för en glasklocka i kristall. Men när jag skulle betala tog min ryss upp sin plånbok och betalade. Jag stoppade ner mina pengar igen. Han bjöd alltså på detta. Ja, bara Rysslandsresan kan bli till en hel roman. Vi fortsatte spela vår pjäs för fulla hus. De stod t.o.m. i kulisserna och kikade på oss. Ja, det var en upplevelse.

När det var dags att åka hem igen, kom Ronny och sa, ”Nu får du själv bära dina väskor, jag sa att det bara var ett ryggskott

du hade, men att detta nu har gått över, och rullstolen får vi ta med oss hem”!

Vi fortsatte spela på olika platser i Malmö när vi kom hem. När vi spelade Zorba bakom centralstationen hade vi våra sminkkloger i en järnvägsvagn. Lazzariljo spelades vid Värnhemstorget i ett tält där i dag Entré har sin affärsverksamhet. Spelman på taket, och Cabaré i en hangar ute på Bulltofta. I Cabaré var jag glädjeflicka. Vi spelade ju också en massa mindre produktioner på Skolgatan. Jag minns särskilt ”Sju röster om kärlek”.

När jag var i London med Studiotatern, såg jag bl.a. ”Så tuktas en argbigga”.

Vi tittade då även på repetitionerna på olika teatrar. Jag gick i allén, där ”Sound of Music” spelades in. Jag kunde nästan se barnen som satt i träden. Vi bodde då på hörnet av Piccadilly Circus. En dag förrirade jag mig in i Soho, det var ingen rolig upplevelse, skall jag tala om. Vi upplevde så otroligt mycket varje dag.

Ja, det hände mycket i Studiotatern, det var en härlig tid. Den blev tyvärr så småningom nerlagd och övergick i MAF:s regi som kör vidare med sin teater. Men jag önskar att alla fick uppleva tiden på gamla ”Studis”, för det var en tid man aldrig glömmet. Jag har även fått vara med att spela på Teater 24. Pjäsen hette Ivanovitz. Där spelade man med ”De stora kanonerna”. Ett år hamnade jag i Svan-sjön på Malmö Stads Teater. Jag spelade en av drottningarna vars döttrar prinsen skulle välja till gemål. Jag var med i en hel akt.

Svedala teatern, startade igen efter några år, med ny regi. Hasse Hardenstedt höll i rodret denna gång. Det blev en massa revyer som hette, Tjugo noll noll, Ett skratt i krisen,

El spåret, Mögbingen, Cräm Fräs, Vanna bragaren, Itt jädrans jidder, Resning i leden, Sicken affär, Nåd roled... osv.

Jan Olof Nilsson, startade även upp ett teatersällskap som kallades för Prosit Revyn. Den upphörde men gänget spelade vidare och då hette vi Glada gänget. Men i dag är även denna nerlagd.

Min man träffade jag den gången på Amatörparaden. Han var scenmästare på Södra Teatern hos Harry Persson. Jag arbetade på dagarna men på kvällarna följde jag med min man till denna teater. Där fanns det alltid något att hjälpa till med. Harry Persson var en underbar man både som människa och chef.

Här fick man verkligen träffa de ”stora kanonerna”, vilka härliga människor. Vi fick alltid ett foto av dem med några fina rader, som tack för hjälpen. Där fanns Karl Gerhard, Gösta Bernhard, Georg Adelly, Hasse Allis, Max Hansen, Sicken Carlsson, Anna-Lisa Ericksson, Kicki Bratt, Marita Marke, Zarah Leander, Åke Grönberg, och, Knatten Andersson, Sven Melin...

Min man och jag blev under dessa år även hembjudna till Zarah Leander och hennes Hulpers, och till Åke Grönberg och Åse, men vi tackade alltid nej. Man var ju inte så modig på den tiden. Men det var mycket intressant att träffa dessa människor. Jag har samlat alla i ett fotoalbum.

För åtta år sedan kom jag av en slump med i Teater Augusten hos Åke Jörnfolk. Jag fick hoppa in i en föreställning som hette Bus i bussen och sedan har det bara rullat på år efter år. Man skall aldrig hoppa av när karusellen är i gång, man kan slå sig. Teater Augusten är en fin teater, där Åke lägger ner hela sin själ för att vi skall trivas. Föreställ-

ningarna är slutsålda innan vi har bestämt datumen. Vi är ett fint gäng, med god sammanhållning, gott kamratskap, trevlig publik och inte minst har vi ett fint café. Vad kan man mer begära? Vi finns på Augustenborgsgatan 10.

Vid sidan om detta har jag hunnit med att få en son, Bo-Anders "ankan" Dahlskog, som varit med på teatern sedan han född blev. När han var tre år kunde han hela Svedala revyn utantill. Han har fortsatt med intresset för sång och musik. Mitt barnbarn Joar, Bo-Anders son, har fortsatt på samma bana. Det finns ju ett uttryck som lyder, "äpplet faller inte långt från päron trädet". Ja, jag skulle kunna hålla på att berätta i det oändliga om allt jag upplevt i teatervärlden, men jag slutar med min morfars ord "Hela världen är en stor Teater och varje jäkel spelar sin roll"!

Att vara farmor

När man blir farmor, ja då mister man sansen

När man blir farmor, ja då tappar man balansen

*Ingenting gör en så lycklig som detta
det känns ju så härligt, jag kan berätta*

*Mitt barnbarn blev en pojke, han var stor
och lång
och att han likna farmor, de såg jag med en gång*

*Men släktingar sa, han kan ju växa till sej
då tänkte jag, vad i all sin dar är det för fel
på mej*

Mitt barnbarn och jag, vi blev de bästa vän-

ner

varma sköna känslor, vi för varandra kän-
ner

*Jag får så ofta höra, farmor du är min bästa
vän*

*Jag kramar och jag pussar och ger så gott
igen*

*Det fanns ju inget bättre, på hela vår jord
än att höra hans första ord*

*En annan dag, när jag knåda deg
då tog han sina första steg*

*Ibland han kommer med sin väska och skall
ligga över*

det är just sådana stunder en farmor behö-
ver

*Och även barnbarnet, han mår då som en
prins*

ty video och godis, ja allt hos farmor finns

*Tänk att på gatan promenera, och ha en
liten hand i sin*

och veta att han är lite granne min

*Man minns de första stegen, och hans första
tand*

*de första ord han sade, och nu går vi hand i
hand*

*Men tiden går så fort, och snart är grabben
stor*

men likväl, ibland han hos farmor bor

*Den vänskapen som vi skapat, uti hans unga
år*

*skall alltid finnas, ty man får skörda det
man sår*

Alva Dahlskog

Min barndoms Lund

- minnen från 1870 -talet -

Waldemar Bülow
1864 - 1934

Waldemar Bülow var tidningsman, politiker och humorist verksam i Lund. Inte minst var han känd som stor skämtare och involverad i Lundakarnevalen. Dessutom var han god vän med Strindberg som periodvis bodde hos Bülow under sina lundavistelser. År 1923 publicerade Bülow sina barndomsminnen i Lunds Dagblad och Byahornet presenterar här några av minnena.

Ställer man sig nu vid planen söder om domkyrkotornen och ser ut i Klostergatan, får man förvisso en helt annan bild än den, som gatan gav i början av 70-talet. Strax till höger reser sig Lunds sparbanks hus med Gustaf Holmbergs affär å nedra boten, inom parentes sagt efter Olin och Wittings den andra i ordningen av de större affärslokaler, som Lund fått under de gångna åren. För ca 50 år se'n var sparbankstomten en vid gårdsplan till det närbelägna, med fasad åt öster mitt emot domkyrkan liggande hotell Altona. Utåt St Kyrkogatan och Klostergatorna var

tomten avgränsad med spjälstaket, ett stycke in på tomten, med ingång från Klostergatan, låg en liten envåningsbyggnad, inredd till affärslokal, och längre in å tomten lågo stall- och uthuslängor. I envåningsbyggnaden hade handlanden Gustaf Aspegren sin cigarrhandel, troligen den första riktiga sådan som Lund haft.

Aspegren var en ovanligt kärv och butter man, under vars hårda yta det dock fanns mycket gott. Allbekanta voro hans cigarrpåsar med den upplysande texten. Under bilden av två rökande herrar lästes orden: *"Det var en god cigarr du röker. Hvar har du köpt den?"*

Klostergatan på 1870-talet

- *Naturligtvis hos Aspegren*”.

Den gode Aspegren som frestade lyckan med så mycket - han handlade även med änder, gäss och kalkoner, av vilket senare slag det på den tiden i Lund såldes mycket mera än nu - fick ett ohyggligt slut. På sina senare år var han anställd å Aspegrenska ångkvarnen och föll där en dag ner i en med kokhett vatten fylld brunn och dödades.

Men jag återgår till sparbankstomten och till den gamla rödmålade loglängan, som med sin gammaldags gavel pekade utåt Klostergatan. Jag gömmer det huset i ett gott minne: där upplevde jag den för en liten pojke oerhörda sensationen att för första gången se en levande elefant. Gubben Gautier, 95 år gammal, hade jämte sin ca 70 år gamle son, gubben nr 2, kommit till Lund med sitt menageri, det största, som dittills visats i

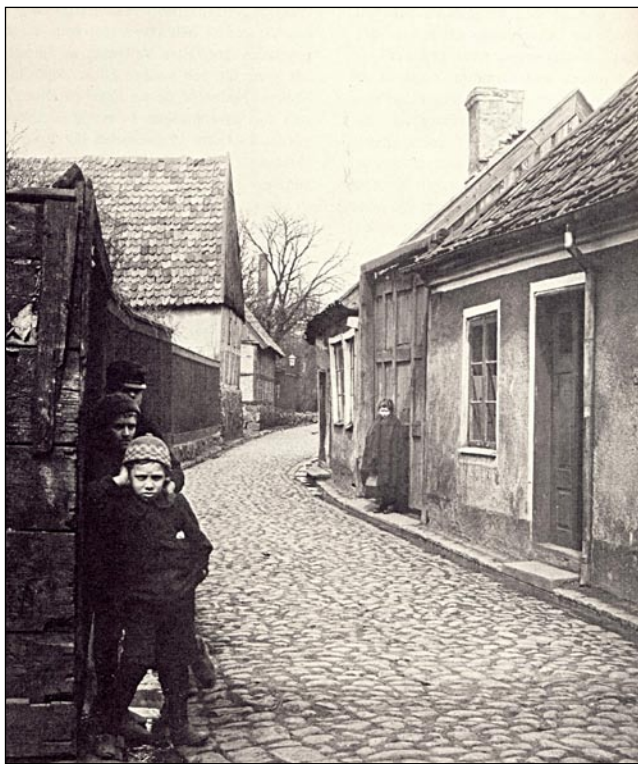
Sverige. Äldre lundabor ha säkert icke glömt varken de många djuren eller de både gubbarna Gautier, två älskvärda djurvänner, som vårdade sig ömt om sina skyddslingar. Icke minst ihågkommer man de poetiska utjuttelserna i annonser och affischer:

*”Kom och se mina djur
hur de vandra i sin bur” etc.*

När den äldste gubben Gautier dog, övertog gubben nr 2 menageriet, som växte ut till en ganska vacker samling av elefanter, lejon, tigrar, björnar, apor, etc. och icke minst jätteormar, vilka matades på vissa tillkännagivna tider, då hela Lund strömmade till för att se. Vid senare tillfällen, då menageriet gästade staden, var det alltid inhyst i Werrenrathska gården vid Mårtensstorget - Svartbrödraklostrets tomt - eller i Winellska gården vid hörnet av V. Mårtens- och Bankgatorna, där nu

apoteket Hjorten och Skandiabiografen äro förlagda. Dessa båda tomter voro decennier igenom de ordinarie folknöjesplatserna. Panoramor, karusellgungor, ormtjuserskor, jättar och dvärgar och mycket annat av det goda samlade där det unga Lund, som njöt av den enkla härligheten minst lika mycket som våra dagars ungdomar fröjda sig åt bioagraferna.

Men åter till Klostergatan och fram till hörnet, där Lindstedtska bokhandeln nu ligger. Där låg ännu kvar större delen av Esaias Tegnér's gamla gård, av vilken den lilla resten finnes åt St Gråbrödersgatan. Liksom den sistnämnda delen var det övriga en låg envåningsbyggnad med 7 fönster åt Klostergatan och täckt med tegeltak. I den byggnaden var i mina tidigare år inrymt ett ”Pianoforte

Från det gamla Lund (Lilla Södergatan)

På Märtenstorget kunde man ibland få se lindans. Här en bild tagen före 1905

Magasin”, som innehades av en tysk fröken L., den största och voluminösaste kvinna, som jag ännu sett i Lund. Det berättades på spe att hon själv bar sina pianon; i alla fall gjorde hon ett så manhaftigt intryck att hon såg ut som om hon skulle behändigt kunna vända upp och ner på vilken karl som helst. Vi pojkar hade lika stor respekt för henne som för den oerhört kraftige polisen Dahlbom, en av de 4 som då utgjorde Lunds poliskår. Förresten lät fröken L. mycket tala om sig på hennes senaste tid i Lund. Långt innan telefonen kom hade det uppfunnits små leksakstelefoner, och i Anna Anderssons cigarraffär vid Bantorget - n:r 2 av Lunds affärer i den branschen - hade två unga herrar ”telefonerat” till varandra varvid den ene inlett samtalet med ”har du hört att fröken

L. fått ett litet?” Det blev process, fröken L. stämde för ärekränkning, men då svaranden erkände och förklarade att han naturligtvis menat ”ett litet piano”, blev käromålet ogillat. Lund hade emellertid fått något att skratta åt.

Lundagård stod ungefär som nu, men med en ståtlig tvärallé av höga popplar och utan ”Lilla Torg”, som ännu var stenlagt. Och gamla botaniska trädgården, nuvarande universitetsplatsen, var en ljuvlig oas. Utåt Sandgatan stod ännu den gamla muren, som förut inramat hela Lundagård, ingången till trädgården var från Lundagård, mellan gamla universitetsbiblioteket och det nu sedan länge rivna ”Kuggis”, och därinne var det ett litet himmelrike med underliga

träd och buskar och gömställen för lekande pojkar. Särskilt intressant var den stora buxbomshäcken, den största i Norden näst den berömda häcken å Vrams Gunnarstorp. Under dess "kronor" var det oändligt roligt att leka kurragömma tills plötsligt den gamle anatomivaktmästaren Cato d. ä. dök upp med ett hiskligt rytande om att "larma skröntan" på oss om vi icke fort kommo undan. Så var där dammen där en gång vid en studenternas höstfest "Noaks ark" gick en ömklig undergång till mötes. Och så restauranten, Lunds enda utvårdshus, där det gick livligt till. Där såg jag för första gången den allbekante, småfnoskige och elake överliggaren, teol stud. Eric August Torbjörnsson, som gick och sålde sina självförfattade skillingstryck om *"Den skånska surlimpans inflytande på den teologiska fakulteten i Lund"*, *"Den till helvetet fum-, tum- och drumlande fyllbulten"* - alla med många titlar, sammanbundna av många "eller" - m fl tvivelsutan mycket lärorika arbeten, vilken vänliga vänner "lånat" bort från mig. (Torbjörnsson dog för många år sen som lysande godtemplarchef i Bohuslän).

Teaterlivet då saknade visst icke sina poänger. Lokalen var densamma som nu — Akad. Föreningens stora sal - men scenen var ytterst primitiv och uppgången via en stor trätrappa från vestibulen åt Tegnérsplassen. Operor, skådespel etc. voro för teatern så gott som okända uppfinningar. Man fick nöja sig mest med "Fästmän från Grenna" och dylikt.

På en affisch från Föreningens teater anmärkes det 1873 att "Salongen bliver uppvärmd". Det kunde verkligen behövas. Eljest satt man förresten mest i vinterplaggen. Och ett under var det att teatern aldrig brann. Ramparna voro gaslågor, och institutionen var så eldfarlig att det måste ha varit en särskild god änglavakt som då räddade Lund från en katastrof.

Jag får väl heller icke glömma cirkus; vi fingo verkligen vår första av det slaget 1872, då cirkus Leonard Houcke med 40 personer och 32 hästar debuterade i ett tält vid St. Tvärgatan. Sen kom han ju ofta åter, den lille distinguerade fransmannen, och lade Lund för sina fötter icke mindre med de sköna pri-

Bülow mindes de små hemtrevliga husen med svalbon under takskägget. Bilden visar Vinstrupsgatan.

madonnorna än med den synnerligen goda hästdressyren.

Så var det vidare gatunöjena: lindansing på Mårtenstorget, där riktiga mästerprov utfördes; akrobaterna, som å trottoarerna här och där bredde ut sina mattor och visade sina "ormmänniskokonster"; björnförevisarna, som i gårdarna läto sina nallar dansa; och last but not least: positivspelarna. Särskilt efter fransk-tyska kriget översvämande de Sverige och Lund. Äldre lundaboar minnas nog de bloddrypande olje-"tavlor" från kriget, som de upprullade och till vilka man fick rörande texter till positivets toner.

Vintertiden låg Lund då som ofta nu i regn, rusk och dimma, och de klena gaslyktorna förmådde icke giva någon större upplysning åt de gropiga ofta grymt smutsiga gatorna med djupa och öppna rännstenar. Ej så sällan hade vi emellertid även härliga vintrar, då snön låg både djup och länge och då de många slädpartierna från landsbygden livade upp stämningen.

Till våren och sommaren vaknade Lund till nytt liv. När det t ex strålade en bländande vacker pingst över Lund, när de dova klockorna i kyrktornen ringde sitt gamla bingbång, helgdagsklädda skaror kommo från de små gatorna, staden stod liksom putsad och fin och den första grönskan göt sin färg över Lundagård och de gamla trädgårdarna, då vilade det över Lund en oändligt vacker stämning. Och när sommaren kom, sökte sig visserligen många lundabor till villor vid Ringsjön, till det redan då mycket gouterade Båstad, m fl ställen, men de flesta stannade kvar och njöto i sina trädgårdar.

Ofta blev det också utfärder i vagn. Det var icke så svårt att få skjuts; lantbrukare fanns det gott om i staden. Vem av de äldre minnes t ex icke rektor Sommeliu's, professor

Schlyters och andras kor, när de om morgonen och kvällen drevos genom staden till och från "lyckorna" därute. Många flera hade då hästar, och en stor char-à-bancs med plats för 8-10 personer ficks för 5-6 kronor eller mindre för en dag eller en e m.

Oftast gingo färderna till Dalby hage - Trälleborgsbanan med tillgång till Bökebergsslätt öppnades först den 26 juli 1875 - matkorgar medfördes naturligtvis, och i den vackra hagen med dess oändlighet av sippor, violer, gullvivor, korydalis, blommande hägg och annat utvecklades ett både rörligt och glatt liv. Eller gick färden till Bjerred, där havet lockade och där den gamla restauranten - icke att förväxla med det långt senare tillkommna sk "gamla Bjerred" - bjöd på utmärkta sexor à 1 kr, med rikedom av räkor och annat gott. Restauranten, nu för längesedan nedriven, som länge innehades av en C. Westergren, hade ofta tillställningar och baler, 1872 t o m en "slutbal" för "hedervärda bondeståndet".

Ut till de mycket enkla badhusen fördes man på en pråm, som drogs med lina. Oftast brast linan, i hårt väder, och då fingo passagerarna hjälpa till med att staka farkosten fram. Och skepparen på fregatten, en gammal väderbiten fiskare, var en hos lundaborna mycket populär gubbe.

Eljest var det förresten klenst med baden för lundaborna. Badhus fanns ej; badrum i hemmen ännu mindre. På gamla fattigvårdsinrättningen kunde man få varmbad och sommartiden kalldusch, och senare fick man också varma bad å gamla lasarettet. Men det var ett ytterligt ringa fåtal lundaboar som begagnade sig av tillfällen till rening. För många av dem ingick troligen i tideräkningen minnet av "det år, då jag badade".

Men det jag mest gömmer i hjärtat är i alla fall staden själv: de trånga gatorna och de grönskande torgen; de små hemtrevliga husen med de många svalbona under takskägget, sladderspeglarna, pelargonierna och fuchsiorna i de trånga fönstren samt sand och enkvistar utanför ingången när det var helg och högtid; och de många och stora trädgårdarna, från vilka det i de underbara majkvällarna doftade av syren och schersmin medan näktergalarna från dem fyllde trakten med välljud. Det mesta av detta tillhör det Lund, som gått. Ingalunda är det nya Lund sämre; tvärtom. Men det är helt naturligt att den gamla idyllen fått maka åt sig; de få resterna av den tillhöra vår stads kulturminnen. Stora stenpalats och brunnsliknande gårdar ge i själva verket mager stämning. Och det är åtminstone en glädje att ha minnet kvar av det gamla Lund, över vilket det i all dess litenhet, i all dess småaktighet och kälkborgerlighet, dock vilade en säregen stänk av

poesi, som lättare kan förstås än beskrivas. På kyrkogårdarna ligga de hänsovne. Vi ha sett dem föras ditut, hundra och åter hundra av dem vi känt närmare eller fjärmare. Vi kunna gå från grav till grav och erinra oss den och den, den gamle och ålderstigne, som fick vila efter lång arbetsdag, och den unga, glittrande solstrålen, som bröts i sin vackraste ålder.

Det är också det Lund, som har gått. Som gav liv och anda åt stad och hem och åt vilket vi särskilt nu i julens tid ägna en vacker minnenas gård.

Waldemar Bülow's berättelse kan i sin helhet läsas i boken "Minnesbilder från Lund" utgiven 1982 av Föreningen Gamla Lund. Stort tack för att vi fick låna texten!
www.gamlalund.se

Kansliet har öppet måndag-onsdag 9-13, torsdag 9-18 samt fredag 9-13

Telefon och fax: 046 – 12 12 65

E-post: gamlalund@telia.com

Filmhistoria

Del 2

Jan-Olof Hansson

Tidigt såg man att det fanns stor ekonomi inom filmbranschen. Filmbolag, produktionsbolag och distributionsbolag bildades och nya biografer öppnades ständigt. I Madrid byggde man 1920 en biograf med plats för 4000 åskådare.

Prins Wilhelm från svenska kungahuset var mycket intresserad av film. Han gjorde två Afrikaexpeditioner på 1910-talet och

hade ett filmteam med sig båda gångerna. Åren 1919-1920 anordnades filmvisningar på Kungliga slottet i det sk Vita Havet för speciellt inbjudna gäster och även på biografen Röda Kvarn i Stockholm anordnades specialvisningar för kungliga familjen.

Nåväl, tekniska framsteg gjordes hela tiden och när ljudfilmen kom omkring 1929-1930 gjordes investeringar med nya projektorer

och ljudförstärkare. Som den första ljudfilmen i Sverige räknas "Säg det i toner" med musik av Jules Sylvain (eller Stig Hansson som han egentligen hette). Färgfilmen kom i slutet av 1930-talet i USA och publiktillströmningen bara ökade och ökade. Den första svenska färgfilmen anses vara "Klockorna i Gamla stan" från 1946 med Edvard Persson.

Andra världskriget kom emellan men filmproduktionen fortsatte nästan i samma skala och folk gick på bio som aldrig förr. Så blev det då konkurrens för biograferna genom TV-mediet i USA omkring 1950. Publiken började minska på biograferna i USA men då satsade man återigen på ny teknik med stora breda filmdukar som Cinemascope, VistaVision och Vidfilm samt lite senare också 70 mm Todd AO-film och Stereofoniskt ljud. I övriga världen ökade publiken ännu ett tag. I mitten av 50-talet såldes 80 miljoner biobiljetter varje år enbart i Sverige!! Aldrig har så mycket folk gått på bio i Sverige som då. Och Sverige hade knappt 7 miljoner invånare!!!

Men TV slog igenom här i Sverige i slutet av 50-talet och biopubliken minskade sakta men säkert även här. När jag nu är inne på 50-talet så måste jag nämna matinéerna som visades på söndagseftermiddagarna. Jag började själv att gå på matiné i slutet av 40-talet och in på halva 50-talet. Det var oftast fullsatt i salongerna på dessa matinéer och dom flesta var barn mellan 6 - 12 år, ibland med föräldrar. Förväntningarna var enorma bland barnen speciellt om det var en s.k. Äventyrsfilm eller Cowboy- och eller Indianfilm med kända skådespelare som Errol Flynn och William Boyd (Hopalong Cassidy). Då ljuset sedan

sakta släcktes i salongen när filmen skulle börja så steg det upp ett sådant vrål och tjut bland barnen så taket höll på att lyftas. Men även under föreställningen vid speciellt spännande situationer vrålades rejält i salongen. Jag minns särskilt då amerikanska kavalleriet blåste till anfall och skulle rädda några nybyggare som hade attackerats av indianer eller när Hopalong Cassidy red i sporrsträck på sin vita häst och skulle rädda en vän som hade råkat i knipa. Ja, då stampades och skreks det i salongen bland barnen så ljudnivån översteg säkert 140 decibel. När det gäller matinéer då måste jag nämna filmen "Rännstensungar" som delvis spelades in i Malmö 1944. Adolf Jahr spelade konstnären Fahlén, Harry Persson var frukthandlaren och bland barnen hade Ingela Hoppeler, Gunnel Nilsson och Hans Lindgren huvudrollerna. Filmen gick i repris i början av 50-talet på matiné 8-10 söndagar i rad för fulla hus. Det glömmar jag inte. Jag erinrar mig också hur roligt folk hade på biografföreställningarna, det gäller på både kvällsföreställningarna som matinéer. På biorepertoaren i stan var det alltid ett par s.k. filmfarser, humoristiska och roliga filmer så skrattsalvorna hördes ibland på vissa biografer ända ut på gatan utanför bion, eller till bions foajé så när man stod och väntade där på nästa föreställning så kom den ena skrattsalvan efter den andra från salongen. Folk skrattade så att dom låg dubbla eller vek sig i bänkarna. Skratten fortsatte sedan när publiken gick hem genom stan efter föreställningarna. Man gick och talade om filmen om man var ett sällskap och skratten ekade mellan husväggarna. På den tiden behövde inte folk gå på "skrattgymna". Man behövde bara gå på bio.

Sedan början av 60-talet så började publiken minska i antal sakta men säkert på biogra-

Annons från 1911

ferna. Sedan dess har det gått upp och ner för biograferna och strukturomvandlingar har man varit tvungna att göra. Filmbolagen och biografägarna har gjort en del tekniska framsteg för att kunna konkurrera. Det gäller såväl ljudet som det bildmässiga. Dom s.k. singelbiograferna började försvinna i städerna på 80- och 90-talet för att ersättas av s.k. filmstäder eller multibiografer med 3-10 salonger i allmänhet.

På 1990-talet, närmare bestämt 1996 inträffade 100-årsminnet av den första filmvisningen i Sverige som ju var i Malmö. Kultur Malmö, Musik i Skåne, Svenska Filminstitutet och Svensk Filmindustri ordnade och arrangerade i juni 1996 Malmö International Film Music Festival.

Malmö Symfoniorkester och Malmö Operaorkester var engagerade, vidare även Helsingborgs Symfoniorkester och Lunds Stadsorkester. Dessa orkestrar spelade till ett stort antal stumfilmer som visades på Palladium-

biografen i Malmö. Dirigenter till orkestrarna var dom mycket celebra personerna från USA, Carl Davis och Gillian Andersson. Jag måste säga att det var det mest fantastiska som jag upplevt på en biograf. Malmö Museum gjorde en fin utställning med anledning av 100-årsminnet av Pils- torpsutställningen 1896. Utställningen kallades för "Sommaren 1896". Det ordnades en mycket fin fotoutställning av foto som var tagna 1896 på utställningen och dessutom hade Malmö Museum byggt upp en liten biograf där det visades dokumentärfilmer från Malmö och Skåne i början av 1900-talet.

Det har nu gått 15 år sedan 100-årsminnet firades och 115 år sedan den första filmvisningen skedde i Sverige och Malmö. För 115 år sedan trodde folk att det var rena trolleriet att se "Lefande och rörliga bilder" på en filmduk.

Därför kallades filmvisningarnas internationellt för *Laterna magica*, alltså magiskt ljus. 1900-talet är historia nu och jag vill med denna artikel dels friska upp mitt eget minne och dels få *Byahornets* läsare att en stund minnas tillbaka på gångna tider då det gäller filmen och biograferna från detta sekel som passerat. Vi har ju alla på ett eller annat sätt gått in i den digitala världen och så kommer även de närmaste åren biograferna att göra. Jag kan nämna lite färsk statistik om filmen och biograferna. I Europa såldes en miljard biobiljetter år 2009, därav ca 20 miljoner i Sverige. Det motsvarar 70 miljarder svenska kronor i biljettintäkter enbart i Europa. Globalt handlar det om tusentals miljarder svenska kronor om man räknar in USA, Indien, Ryssland, Sydamerika, Kina etc. Därför vill jag gärna citera en dagstidningsintervju med en biografägare i norra Skåne

för 20 år sedan, där han yttrar: ”Ingen slår Edvard Persson”. Han menade då givetvis publiktillströmningen på 1930–40 och 50-talen, då biljettköerna ringlade runt kvarten varje kväll i månadsvis och Nils Poppe kom inte långt efter.

Men det går ju inte att gå förbi namnet Bergman då jag nu har skrivit en del om film- och biografhistoria, och då får vi förflytta oss till Stockholm. Dom flesta känner till att Ingmar Bergman fick sina genombrott i början och mitten av 50-talet inom film och teater. Och med sina stora framgångar på 50- och 60-talet så blev hans privatliv i takt med framgångarna ganska invecklat. Många gånger under dessa stormiga år tog han sin tillflykt till biografmaskinisten Henry Nyberg och till den biograf han tjänstgjorde på kvällstid. Ofta hade Ingmar Bergman sin son Daniel med sig till maskinrummet.

Henry Nyberg och Ingmar Bergman kom bra överens och kunde tala öppet med varandra. Där och då kunde Ingmar B. pusta ut och känna avkoppling har han berättat. Daniel Bergman blev så intresserad av maskinistarbetet att Henry Nyberg lärde upp honom så att han kunde ta maskinistcertifikat och han tjänstgjorde också som vikarierande maskinist ett par år innan han så småningom blev filmregissör.

Beträffande Henry Nyberg så började han som biografmaskinist 1932 och han slutade som maskinist i början av 90-talet efter 60 år. Han fick också Ingmar Bergmans hederspris vid en Guldbagge-gala i början av 90-talet.

Jag har tidigare nämnt om dom stora biografpalatsen som byggdes i slutet av 1910-talet och i synnerhet på 20-talet. När vi nu befinner oss i Stockholm vill jag där fram-

hålla biografen Skandia på Drottninggatan. Det finns flera skäl till det. Skandiabiografen byggdes 1922-1923 och invigdes i september 1923.

Skandiabiografen renoverades omkring 1990 och återställdes i ursprungligt skick och utseende. Den är verkligen en biografteater och biografpalats. Men inte nog med det. Kungliga biblioteket och Svenska Filminstitutet har lagt in på datan eller webben som det också heter 300 gamla filmer och däribland ett femminutersinslag av när Skandiabiografen byggdes och invigdes 1923. Man får bl.a se byggnationen, biljettköerna vid invigningen och inte minst ett inslag med biograförkestern när dom spelar på Skandia. Dom som kan och är intresserade av dessa inslag kan gå in på www.filmarkivet.se Beträffande biografpalats så behöver vi i Skåne och Malmö inte skämmas. Ungefär samtidigt som Skandiabiografen byggdes så fick Malmö både Palladium och Scania-biografen invigda.

Om någon nu har blivit intresserad av film- och biografhistoria så finns det en hel del litteratur skrivet i ämnet. Böckerna finns på biblioteken.

Paradoxalt nog har människor aldrig sett på så mycket film tidigare i historien som nu, antingen det sker via TV-mediet eller på biografen. Men film är fortfarande bäst på bio. Det är oslagbart.

Slutligen vill jag önska Florabiografen i Sjöbo lycka till när den nu går in i de digitala visningarna på filmduken. I grannkommunen Tomelilla har redan Riobiografen som var Hasse Alfredssons premiärbio, börjat så smått med digitala visningar efter vad jag har läst.

Ny bok:

Ågerups säteri

Kerstin Vikner

Kulturgeografen Henrik Svensson och historikern Kerstin Vikner har skrivit boken "Ågerups säteri på Romeleåsen – en historisk resa genom sekler.

Högt uppe på Romeleåsen i Skåne, med en milsvid utsikt över Blentarpsbygden, ligger en vacker gård, Ågerups säteri. Frågorna var många när vi började forska i Ågerups historia. Hur gammal är gården? Vilka har varit dess ägare? Hur har både sätesgården och jordbruket förändrats genom tiderna? Vilka gatehus och gårdar har tillhört Ågerup? Det visade sig att sätesgården bar på flera gåtfulla berättelser, och att dess historia sträcker sig mer än femhundra år bakåt i

tiden. På 1600-talet hörde Ågerup till Sövdeborgs godsdomäner, och här har Rutger von Ascheberg, välkänd generalguvernör i Skåne under de turbulenta snapphane- och försvenskningstiderna, huserat. Aschebergarna följdes av mejjerfeldtarna och på 1700-talet köpte Carl Gustaf Piper Ågerup.

I Ågerups Säteri på Romeleåsen får vi även följa säteriets utveckling under 1800- och 1900-talens agrara omvandling. I boken möter vi arrendatorer, förvaltare, lantarbetare och anställda. Ända fram på 1950-talet behövdes en stor arbetsstyrka i jordbruksarbetet. Gårdens ägare, arrendator och lantbruksarbetare träder fram allt tydligare ju mer vi närmar oss vår egen tid.

Boken är illustrerad med vackra kartor och ett unikt bildmaterial. Den kan köpas i bokhandeln i Ystad, Trelleborg och Lund. Den kan också beställas från Vikner förlag.

Kontakta Kerstin Vikner
Vikner förlag
Trollskogsvägen 14
247 45 Torma Hällestad
e-post. kerstin.vikner@gmail.com
tel 046 534 66
mobil 0709853466

Vikner förlag
ISBN 978-91-979298-0-6

En märklig gravsten

Eric Svensson

Den här bilden tog jag på kyrkogården i Åhus. Gravstenen står strax till höger om ingången i kyrkan. Det var årtalen som intresserade mig, eftersom de verkade lite märkliga.

Det gäller åldern på hustrun till Måns Maurittsson, Helena Sjöström, som skulle vara född 1714, men som inte dog förrän 1847.

Hon skulle vid sin bortgång alltså vara 133 år gammal. Visserligen kan många människor bli väldigt gamla, men det här nog i äldsta laget. Dessutom fick hon tydligen döttrar i mycket hög ålder. Man undrar också om Coferdikaptenen Måns Maurittsson verkligen blev 101 år gammal?

Antingen var Åhusborna ovanligt långlivade eller så slarvade man med dop- och dödsattester. Eller också hade stenhuggaren svårt med huvudräkning.

Anteckningar om skånsk tobak

Bertil Wilhelmsson

I mitten av 1960-talet slutade Tobaksbolaget att köpa upp svensk tobak. Importerad vara var av bättre kvalitet och kunde fås till lägre pris. Den sista kommersiella skånska tobaken skördades 1964 i Åhustrakten och en odlingsepok var över. Tobakslyckorna blev trädgårdar eller bara försvann.

När Columbus var i Amerika fick han som gåva av lokalbefolkningen *"några torra blad som de betraktar som mycket värdefulla"*.

Dessa blad rullades in i majsblad, man tände eld på rullen och sög in röken. Rullarna kallades tobago, möjligen efter den karibiska ön med detta namn.

Plantor togs med till Europa och fick så småningom det latinska familjenamnet nicotiana efter det franska sändebudet i Lissabon, Jean Nicot. Denne experimenterade nämligen med tobak i medicinskt syfte och fick stor framgång med sina kurer. Inte minst i Frankrike där drottning Katarina av Medici (1519 – 1589) hade besvärlig migrän. Av Nicot fick hon rådet att dra upp krossade tobaksblad i näsan, varvid huvudvärken lär ha försvunnit. Därmed började tobakens vandring mot enorm framgång. I Sverige är tobak känt sedan 1600-talet och efter Karl XII:s era med fattigdom som följd fick man upp ögonen för tobaksodling som

Skånskt tobaksskrin anno 1795

ett sätt att stärka ekonomin. År 1724 ville kung Fredrik få folket att börja odla tobak. Han skulle sätta stopp för importen och hoppades på självförsörjning av denna vara inom fyra år.

Sålunda sköt odlandet fart även i Skåne och år 1728 hade Ystads handlande sedan en längre tid prövat på tobaksodling. Resenären Hülphers skrev 1759 att det fanns en tobaksplantage i Simrishamn och att Lunds innevånare höll på med samma sak. De senare verkar ha varit framgångsrika eftersom resenären noterar att det i Landskrona fanns tre fabriker som köpte tobak i stora kvantiteter från Lund.

Fram på 1800-talet var ett av de populäraste röktoaksmärkena *"Årligt och Godt"*

– i folkmun kallat ”Räligt och Torrt” - och tillverkades av Ystads Tobaksfabriks Intressenters AB. Denna fabrik kom att kallas Gamla tobaksfabriken och var inrymd i ett envåningshus på Hamngatan 12, där Sydsvenskan senare hade sina lokaler.

Men annars förknippas skånsk tobak mest med Åhustrakten. Stoltheten över den fina kvaliteten går inte att ta miste på i följande gamla talesätt härifrån:

”En bra odlare är alltid en bra odlare, en dålig odlare lämnar dålig tobak även om Herren gynnat honom med bra väder.”

De flesta Åhusbor försökte sig på odling, från grosshandlare och kyrkoherdar till skomakare och änkor. Det påstods att Åhustrakten var Sveriges enda trädgårdslösa plats, eftersom alla markplättar användes till tobaksplantor. Ända in till farstutrappan, sas det.

Här verkade Cigarrkungen (Per Svensson), innehavare av en cigarrfabrik med tobaksaffär. Snus hackades i bottenvåningen, på mellanvåningen spikade kvinnor cigarrlådor och överst var andra kvinnor sysselsatta med att

rulla cigarrer. År 1895 gjorde man 400 000 cigarrer, men när det 1915 infördes statligt monopol på all tobakshantering fick Cigarrkungen slå igen. Det blev också hårda tag mot privatodlare; ingen fick ha mer än 14 plantor som prydnadsväxter i trädgården och man fick absolut inte göra snus eller tobak av denna ”prydnadsväxt”.

Men innan dess var det många ute på landsbygden som odlade tobak till husbehov. Denna verksamhet är idag i det närmaste bortglömd och Byahornet har därför tagit en titt på vad gamla skåningar har berättat. Under vintern torkades fröställningar uppe på vinden och i mars renades fröet och lades i små tygsuddar, som doppades i ljumt vatten och sattes i ett kar med fuktad sand. Karen skulle helst stå vid köksspisen, där det var lagom groningstemperatur. Ett annat, mer oväntat, förvaringsställe var kvinnornas armhålor, där de fuktade frösuddarna sägs ha trivts alldeles utmärkt.

Fröna hamnade i drivbänk i mitten av april, en fingerborg av de mycket små fröna för

Warning!

Då det kommit till vår kännedom att en röktobak med *”Ystads Ärligt & Godt”* i etiketten samt på ena *sidan* tillverkad å *Rubens Tobaks-Fabriks-Aktiebolag i Carlskrona* utbjudes i allmänna handeln, och då det med denna benämning synes afse, att åt detta fabrikat gifva sken af att vara utgånet från vår fabrik, hvilken snart *under hundra år* fört denna vara, och åt densamma tillvunnit allmänhetens fulla förtroende, få vi härmed fästa ärade konsumenters uppmärksamhet på, att å *baksidan* på hvarje kardus tobak af vårt fabrikat är anbragt i tryck:

Ystads Gamla Tobaksfabrik.
Grundlagd år 1799.

Ystad i Februari 1897.

Ystads Tobaks-Fabriks Intressenters Aktiebolag.

”Ärligt och Godt” var ett mycket populärt märke. Här varnar Ystads Gamla Tobaksfabrik för en kopia

Tobaksodling i slutet av 1940-talet i Dagstorps socken i Harjagers härad

varje fönster. En månad senare var det dags för utplantering. Plantorna var känsliga för blåst och ofta planterades häckar av hylle kring lyckorna. En egenhet vid plantering förr i tiden var att denna skulle ske redan vid 2-3 tiden på morgonen. Om plantorna sattes på dagen var det risk att solen skulle bränna dem.

Omkring midsommar var det dags för kupning, vilket tillgick så att man kröp på knä och med händerna förde jord runt plantorna för att dessa skulle stå stadigt vid blåst. Samtidigt rensade man bort ogräs och pratade med plantorna. Tobak ansågs vara särskilt mottaglig för ompyssling.

I slutet av augusti skördades tobaken. Håkan Ek i Södervidinge (f 1869) berättade i början av 1940-talet om hur det gick till i mellersta delen av Harjagers härad:

- Skörden, som kallades att "blä" (avblada), började i augusti när bladen började få

gulaktig färg. De bröts av inne vid stjälken. Man tog först de mellersta bladen som var vackrast och kallades No 1 därefter de översta som kallades No 2 och sist de nedre som kallades sandgods. Bladen lades på varandra i små högar för att få vackrare gul färg. När den legat i högar några dagar och fått bättre färg skulle den trädas på snöre för att torka, det kallades att "trä" tobaken. Man hängde tobaken till torkning mellan sparrar och bjälkar i lador, portar och på vindar.

Aug. L. Nordgren i Högseröd (f 1882) om den fortsatta processen:

- När bladen torkat lades dessa slätt och fint ovanpå varandra i högar. Man stänkte då något lite varmt vatten på bladen för att dessa skulle komma i svettning. Så lades någon passande bräda därpå med en lämplig tyngd så kallad press ovanpå bladen. När dessa tobaksblad började komma i svettning

fodrade dessa daglig tillsyn och uppsortering allteftersom de fick den rätta bruna färgen sorterades dessa ifrån för att torkas innan de blev färdiga.

Nordgren berättar att han fick plantor av möllaren i Sebbarp (sydväst om Hörby) och det blev så stor skörd att han hade tobak för eget bruk i mer än ett års tid.

- Till att börja med var den så stark av nikotin så den var nära nog omöjlig att använda men sen blev jag tillrättad av en äldre person att jag skulle först lägga de bruna bladen i varmt vatten några timmar, låta dem ligga där för att nikotinet skulle dragas ur desamma och tobaken bli mildare. Detta lyckades riktigt bra, bladen torkades efter behandlingen och skars fint med en vass kniv, det blev en prima röktoak sedan.

Den som inte hade möjlighet att odla, men som ändå ville ha hemmagjord tobak, kunde köpa bladtoak på marknader. Telander Nilsson (f 1857) från Röke socken berättar att de gamla gubbarna tog till Vittsjö marknad.

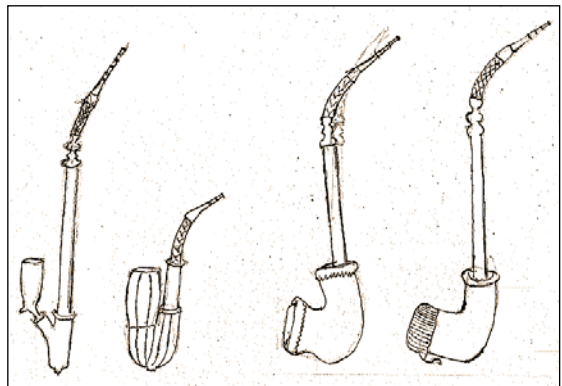
- De köpte något pund eller så och sedan hade de för året. Det var långa breda torra blad. När de kom hem vred de ihop bladen. De hade två blad och så likaså flätade de ihop dem till fingertjocka rullar. Efter det att de rullat ihop den skulle de även hälla på den en olja men jag kommer inte ihåg vad den hette. Sen lade man ner tobaken i en trälåda med lock över.

Vissa gnodde sönder bladtoaken som de köpt på marknaden och fick den riktigt torr sedan doppade de den i piporna och rökte. De plockade också upp körsbärsblad och blandade i tobaken för att dryga ut den. Från annat håll hör vi att man lade körsbärsbladen i en spann och lade på ett tätt lock.

Spannen sattes i en kittel med vatten och koktes en timme. Därefter torkades bladen, helst i solen.

Att röka pipa var det vanligaste sättet att bruka tobaken förr i tiden. I piphyllan fanns långpipor med porslinshuvuden med lock att lägga över sedan pipan stoppats. I välbärgade hem kunde det finnas upp till ett dussin pipor. Den mindre "snuggan" var också vanlig. När det kom besök hände det ofta att gästen blev bjuden på en pipa rök. Värden tände pipan, drog några drag så att fyren tog sig och torkade sedan av munstycket med handen och bjöd gästen. Vi talar om manliga gäster, eftersom kvinnor ytterst sällan rökte. Men Aug L Nordgren avslöjar ett undantag, nämligen Karolina Torstensson, som var dotter på det ställe i Rögnaröd där han tjänade i slutet av 1890-talet.

- Hon hade en unik rökpipa som bestod av en begagnad så kallad drickstrapp av trä i vars nedre del var fastsatt en kork, på sidan var satt en hyllepung (pinne av fläderbuske där mörken var uttagen) Denna tjänstgjorde som munstycke. Varje morgon vid kaffekokningen användes denna pipa, annars var den inte tillgänglig för allmänhetens påseende lika litet som hon visade att hon ej rökte offentligt.

Några pipmodeller. Teckning: Emil Jönsson f 1861

Foto: Albert Nilsson

Snusdosa ägd av Axel Bengtsson i Hunneberga. Den är av nysilver, locket filigransarbete och besatt med 15 rosenstenar, spegel under locket, på locket bokstäverna "ADL". Den köptes på auktionen efter bleckslagaren Bäckström i Revinge omkring 1830.

Att tugga tobak var också vanligt. Man tog sig, som det hette, en buss. Telander Nilsson i Röke socken:

- Av tobaksrullarna skar man av på tvären bitar att stoppa i munnen inom den ena kinden. Om man skulle äta och sedan skulle lägga in bussen efter måltiden igen tog man ut den och lade den ifrån sig i fönstret eller var som helst.

Däremot var cigarrökning mest en stadsangelägenhet. Aug L Nordgren uppger att cigarrer till att börja med inte ansågs passa bönder, arbetare, eller torpare. Först i slutet av 1800-talet blev de allt vanligare även på landet, men det ansågs länge som en skam eller genant att röka cigarr.

- Jag vet att far omtalat att det hände mycket ofta att handlanden bjöd på sina kunder men att många dem till en början ej vågade att röka utan sade nej. Ibland gömde de den hem för att i smyg röka den i hemmet.

Men tiderna ändrades. År 1938 sågs nämligen en skånsk lantbrukare gå och plöja med en stor cigarr i munnen, något som inte hade gått för sig under en tidigare generation.

Cigarrens släkting cigaretten nådde inte jordens arbetare förrän in på 1900-talet, medan snuset tycks ha börjat sitt segertåg på 1800-talet. Nordgren berättar att snusning kunde börja tidigt i livet.

- Min gamla morbror Nils Andersson i Långhult lärde sig att snusa i näsan. Enligt vad han själv berättade var han inte mer än 8 år när han började. Det gick så till att en gammal träskomakare var i hans hem och gjorde träskor. Min morbror skulle då ha ett och ett halvt öre eller en styver för vart par träskor han torkade och rökte samt en pris snus. Han tyckte detta var trevligt och lärde sig denna ovana som han behöll i all sin tid. Han var övertygad om att folk åtminstone inte dog i förtid av att de begagnade snus för

näsan ”för ja har snusat sen ja var 8 år gammal och lever ännu och mår bra”. Han dog 84 år gammal

Det var inte alls ovanligt att äldre kvinnor gagnade snus. En del använde små nätta silverdosor och nån sorts luktevatten som dränktes ovanpå snuset. Denna parfymerade snus användes mest när man gick i kyrkan eller vid gillestillfällen. I kyrkan tog både fruntimmer och karlar sig en pris under predikan för att friska upp minnet och inte bli sömniga. Emil Jönsson (f 1861) kommer ihåg sin gudmor i Luggude härad:

- Hon snusade, men när hon skulle gå till nattvarden hade hon gömt sin silverdosa inne i kläderna så att hon inte skulle kunna ens ta den fram så länge hon var i kyrkan. Samma dag kom hon i vårt hem och måste då klä av sig ovankjolarna innan hon kunde få fram sin kära snusdosa.

Att snusa i näsan var finast och äldst, medan det ansågs mer skamligt att lägga det i munnen, åtminstone i början. ”Snustuggande”

Tobakspung av läder

ansågs av s.k. bättre folk som snuskigt. Den gamle kantorn R A Svensson i Tjörnarp (f 1871) anslöt sig nog till denna uppfattning:
- En gräsligt ful sed med snustuggare var den att då det gällde att gå till bordet så skulle de först gödsla ur munnen vilket tillgick på det sättet att vederbörande körde pekfingret in i munnen och vräkte ut hela massan!

Han erinrar sig även en episod från kyrkan:

- Mitt under predikan tog en gammal man upp sin snusdosa och tog sig en pris. Då han själv tagit bjöd han på alla dem som satt i samma bänk, men då det var skött ställde han sig i bänken och knuffade på dem som satt i bänken framför och så fick alla del av den ädla varan och t.o.m de som satt ännu en bänk längre fram. Sen blev det fråga om dem som satt bakom. Gubben stod i bänken och räckte ut snusdosan medan prästen höll på att predika.

Med det fanns de som uppskattade att manarna snusade:

- Att kyssa en karl som ej hade snus i munnen, det var detsamma som att kyssa en späglött (spädbarn) i ändan.

Man kan således konstatera att rökaren och snustuggaren njutit av sin last, medan omgivningen ibland haft annan åsikt. Tobakens motståndare använde ett gammalt talesätt som får avsluta dessa anteckningar: ”*Den som rökar han luktar som ett svin, den som snusar ser ut som ett svin och den som tuggar tobak och snus han är ett svin*”.

Källor:

Folklivsarkivet i Lund

Skånes hembygdsförbunds årsbok 1964

Åhus historia: "...inte en vackrare plats på jorden..." av Kenth Olsson

www.tobaksochhandsticksmuseum.se

www.tobakshistoria.com

www.sv.wikipedia.org

Samtliga bilder tillhör Folklivsarkivet i Lund

Mer om tobak:

Förbjudet röka cigarr på Kristianstads gator 1842

Albert W Carlsson

I början av 1830-talet kunde man på Kristianstads gator se en och, annan fin herre röka cigarr. Det var ett mode, som nått oss från Tyskland på 1820-talet.

Stadens fäder blev emellertid ängsliga och förbjöd offentligt rökande med cigarr. Man fruktade nämligen att bortkastade och ännu brinnande cigarrfimpar kunde anställa eldsvådor i staden.

Vid den här tiden härjade koleran rent förfärligt i landet, mest just i Kristianstad. Inför en väntad koleraepidemi kom någon på tanken, att cigarrök kanske kunde stoppa koleran. Tanken föreföll överheten förnuftig och 1834 utfärdade konungens befallningshavande i Kristianstad en kungörelse, som upphävde rökförbudet.

Om det var cigarröken eller något annat, alltnog den här gången uteblev den fruktade koleraepidemin. Vid det här laget hade emellertid antalet cigarrökare i staden tilltagit betydligt. Ja, det tycks ha blivit ett verkligt mode att röka cigarr trots det höga priset på cigarrer.

Men nu blev stadens fäder rädda på allvar för risken att cigarrerna skulle kunna ställa till eldsvådor. I Skånska Posten nummer

66 år 1842 fanns därför införd nedanstående kungörelse, som förbjöd cigarrökande på stadens gator:

Kungörelse

Då cigarrökning å stadens gator nu så tilltagit, att fara är det olyckor kunna timma i följd af den vårdslöshet dervidlag ådagaläggas, så finner Magistraten sig så väl häraf som till följd af i detta afseende inlupne klagomål upplifva dess förut i ämnet utfärdade kungörelse, hvarigenom allt rökande af cigarrer å stadens gator vid 1 Rdr 32 sk B:ko vite förbjudes.

Christianstads Rådhus d. 13 Aug 1842

Borgmästare och Råd

Men om man trott sig få slut på cigarrökandet i Kristianstad, så bedrog man sig. Om det inte varit rökad förr, så blev det nu. Ohörsamheten tycks ha varit stor och nya cigarrökare tillkom ständigt. Men också förargelse över rökandet tilltog bland en del av stadens befolkning.

I november 1844 fann magistraten i Kristianstad måttet rågat och utsände en ny och kraftigare kungörelse, även den publicerad i Skånska Posten:

F H Kockum (1802-187) och hans fabrik

Kungörelse

Då oakadt Magistratens, mot cigarrökning å stadens gator år 1842 utfärdade förbud, detta, särdeles under sednare tider, enligt flere härom till Magistraten inkomne klagomål, blifvit, af isynnerhet yngre personer, öfverträdt, varder, till förekommande af de olyckor, som genom vårdslöst umgående med eld på slikt sätt, kunna inträffa, samma förbud härigenom upplifvadt så, att den som hädanefter beträdes med cigarrökning å gator, gränder eller andre öppne platser inom staden, gör sig förfallen till 1 Rdr 32 sk B:ko höter. — Stadens Fiskal och Policebetjeningen erinras om deras skyldighet, att anmäla och lagligen beifra de öfverträdelser, som emot ifrågavarande förbud kunna ega rum.

*Christianstad d. 27 November 1844
Borgmästare och Råd*

Hur länge förbudet att röka cigarrer på stadens gator förblev i kraft är inte känt. Förmodligen var det först omkring 1850 fritt fram för cigarrökning på gatorna i Kristianstad, kanske rentav senare.

Det var dock inte bara i Kristianstad som cigarrökare levde farligt. Även i andra städer förekom rökförbud. En av dessa städer var Falun, där magistraten införde förbud mot att röka cigarr på gatorna 9 oktober 1848. Även här hotades med böter i ett lämpligt antal riksdaler.

Man skulle kunna tro, att handlarna i Kristianstad under rökförbudet inte sålde cigarrer längre. Så var emellertid inte fallet. År 1845 annonserade t.ex. A J Bjugg, att han hade cigarrer av flera slag, däribland äkta Havanna. Det är veterligen första gången detta cigarmärke är nämnt. Vid samma tid sålde C A Lilljedahl F H Kockums cigarrer till fabrikspris.

Kockums tobaksfabrik förtjänar nämnas, eftersom det var vår kanske första tobaksfabrik, som tillverkade cigarrer. Firman grundades redan 1826 och blev efterhand ett betydande företag.

De cigarrer, som såldes i Kristianstad torde dock till största delen ha kommit från Hamburg eller Bremen. Dessa båda städer dominerade länge cigarmarknaden i Mellaneuropa. Först började cigarrer tillverkas

i Hamburg. Det var den uppfinningsrike Hans Heinz Slottman, som grundade Mellaneuropas första cigarrfabrik i Hamburg 1788. Under en resa i Spanien hade han sett hur man där rökte cigarr och anat sig till cigarrrens storhet även i Mellaneuropa. Det bör kanske nämnas, att cigarrerna kom till Spanien redan på 1500-talet från Sydamerika och blev populära där. De tycks emellertid inte ha blivit spridda utanför Spanien förrän Slottman upptäckte dem. Det bör emellertid nämnas, att tidiga cigarrfabriker grundades i det Hamburg och Bremen näraliggande Holland.

I det här sammanhanget kan nämnas, att vi med tiden fick cigarrfabriker också i Kristianstadstrakten. I Grödby, Ivetofta socken, fanns Per Anderssons cigarrfabrik med en årsproduktion på 100.000 cigarrer. I Kristianstad tillverkade Ridder & Andersson cigarrer men i vilken omfattning är obekant. Det mesta av den tobak, som användes för dessa fabrikers cigarrtillverkning kom förmodligen från tobaksodlingar i Åhus och Rinkaby.

Sverige började man tillverka cigarrer redan 1814, sannolikt inspirerat av den tyska cigarrtillverkningen i Hamburg-Bremen och Holland. Import av cigarrer till Sverige är däremot inte känd före 1825. Detta år infördes från Bremen och Hamburg 1.775 cigarrer. De cigarrer som tidigare inkommit till Sverige utifrån hade införts av privatpersoner. Den inhemska svenska cigarrproduktionen var 1830 7.180 skålpund eller 3.052 kg.

Det är väl inte helt otroligt att lokal cigarrtillverkning förekom i Kristianstad redan på 1840-talet. Säkert är emellertid att det 1876 fanns en tobaksfabrik i staden, som tillverkade cigarrer. Den ägdes av F W Fiedler och tillverkade snus och cigarrer. Tobaksfabriken torde 1876 haft åtskilliga år på nacken. En tobaksfabrik skall ha funnits i Kristianstad 1805 men om dess öden är inget känt.

Källa:

Föreningen Gamla Christianstads årsskrift 1990. Stort tack för lånet av texten.

www.gamlachristianstad.

En man kom från Amerika

En man som länge hade bott i Amerika kom hem och tänkte imponera på sina släktingar i en avkrok av Skåne. Det var om både det ena och det andra och släktingarna lyssnade andaktsfullt med öppna munnar. Men efterhand blev det lite påfrestande. Skåningar framställdes som om de inte hade alla hönsen hemma och utvecklingen i provinsen beskrevs som lika långsam som en lus på en tjärad sticka. Så kom den hemvändande till

de snabba amerikanska tågen:

- När man sitter på tåget och ser på telefonstolparna så går det så snabbt att det ser ut som om man drar en kam framför ögonen
En av släktingarna harklade sig:
- Nåja. När jag i julas reste me tåget norrut hade jag tänkt kyssa min fästmö i Lund.
Men tro de eller ej, de gick så jävra fort att jag kom ti att kyssa stinsen i Teckomatorp istället...

Tre Jönsar

Gert Backe

Året var 1811 då tre pojkar föddes och sedermera blev välkända målare av allmogens möbler och föremål.

Den som kom att bli vida känd i att dekorera allmogens föremål var Jöns Persson (1811-1866), lantbrukare - och som man säger allmogemålare. Föddes i det riktiga Österlen i byn Ingelstorp. År 1843 då Jöns Persson hade gift sig med skräddardottern Ingar Mårtensson flyttade dessa två till Valleberga nr 4.

Det var mönstermotiv som rocaillen och rosorna som Jöns Persson blev känd för. Fasta utformade rosor, runda som äpplen, med mörk mittpunkt, omgiven av vita prickar. Rocaillen virvlar som eldslågor, i varmt gult rött o vitt. När han målade skåp var blomstervasen eller buketten det vanligaste motivet. Det som J.P. kanske blev mest känd för att det var dekormåleriet på de så kallade änglaskåpen från Österlen.

Nästa Jöns blir Jöns Ros (1811-1881) soldaten från Listarum, Smedstorp socken. Ros blev en mycket skicklig målare, med eleganta former. Det Jöns Ros blev mest känd för var sitt måleri på skäkteträn. De vita fyrbladiga blommorna blev något av J.R. kännetecken. När han målade en kista blev det ofta två urnor från vilka uppgår en blomsterkrans, innefattande årtal och initialer.

Tredje Jöns var Jöns Ferm (1811-1880). Drängen, men som från 1834 kallades soldaten, Ferm. Från början innan soldatbanan hette denne Jöns Mårtensson men när han blev soldat ändrades namnet till Ferm. Hans pensel fördes mestadels på skåp men även andra föremål kom under denna pensel. Hans stil anses vara något torr o stel, ej så frodig som de andra Jönsarna.

Det skånska allmogemåleriet har sin topp mellan år 1820-1850. Det var då 1850 en utflyttning började från landsbygden in till städerna där man fick arbete på de nyuppförda fabriker. Det "bondska" blir, som man säger idag, ute. Många av de vackert målade möblerna förpassades i bästa fall upp på vindar eller till uthus om de inte kastades eller eldades upp. Nu fick man i stället in nya fina fabriksgjorda möbler som salen pryddes med gruppen i ek där stolarna hade fint skurna äpplen i ryggen.

Kista målad av Jöns Persson

När jag tjänte som dräng

Från Astrid Wallin Heinsen har vi fått denna berättelse, som är en avskrift efter ett handskrivet papper i hennes faders, Gunnar Wallin, samlingspärm. Det är Gustav Magnusson i Havberg utanför Skurup som har skrivit ner sina minnen från drängtiden. Sättet att stava och formulera sig är också en del av vår historia och vi har här i samråd med Astrid Wallin Heinsen valt att publicera originaltexten

Havberg den 27/2 1962

Jag skall skriva några rader här hur jag hade det när jag var ung och tjänte som dräng. Jag var 18 det var slutet på första världskriget jag tjänte i länsmannagården i Skurup jag kom dit den 1 november 1918 när jag hade varit där en 14 dagar så började det att bli vinter ock kallt, så en morgon när jag kom in och skulle ha frukost kl.6 så satt Fruen alltid vid bordet när pigan och jag åt hon åt inte skälvt hon hade alltid en stor plyskkappa på och en stor sjhal om huvudet så man kunde inte se mycket av ansiktet henne men hon såg så mycket mera, för jag fråg henne om jag inte skulle kunna få elda i drängkammaren men hon sa att dom andra drängarna tyckte där var så varmt, men i stället sa hon till mej att jag tycker Gustav sätter lite tjockt med smara på brödet, vi fick alltid flött om morgon och kväll så sade hon att jag kunde ta in kläderna i koket när dom var våta men där var ja kallt inne så de var att taga dom på våta, här var spis i drängkammaren men dom hade tagit bort

Foto från Bondrumsgården: Bertil Wilhelmsson

Från en skånsk drängkammare

rören och ringarna, en natt snöa det det var yrsnö där var ingen ytter dör i och den andra dören till kammaren var slarvig den blev Sönderslagen året innan när gården bran av, så yrde snön in genom den dåliga dörren in över sängen där jag låg, på morgonen kröp jag så försiktigt opp. Jag ville inte oroa snön, så gick jag in till Fruen och sade till henne att gå ut till kammaren och se hur varmt där kan vara, ja hon gick ute såg, sen sa hon till mej, var har Gustav fått den snören ifrån den dagen gick opp till skurup till polis Hellstran och tala om sådan kammare jag bodde i men han sa där är inget att göra vi det, så det var att gå till baks och fortsätta till årets slut, Jag var inte en sam om deta jag har skrivit om, men deta vet jag att det är sant nu kan dessa raderna gå till eftervärden så ungdomen kan se hur vi har haft det i vår ungdom. undertecknat

*Gustav Magnusson Havberg
Föd den 24/3 1901 Skurup*

På vandring i snöstorm

Hans Duvander

Berättat för Arne Castell som höll i pennan

Denna konditionskrävande vandring äger rum år 1941, mitt under 2:a världskriget, och mitt i en vinter som var en av de stränga vintrarna i början på 40-talet.

Det var inte bara massor av snö. Det var för skånska förhållanden extremt kallt. Det var vintrar som vi inte upplevt sedan dess. Långa tider låg temperaturen kring 30 grader minus, och under de förutsättningarna gjorde jag tillsammans med ett gäng grabbar från Degeberga första tjänstgöringen i det militära, värnplikten. Detta skedde vid anrika Kungliga Norra Skånska infanteriregementet I 6, Carl von Döbelns ärorika regemente.

Det var hårda övningar, som gav kondition som räckte till hårda strapatser. Stenhård disciplin krävdes av befälen, och på den tiden klagades inte. Man utförde order till punkt och pricka, och fick klart för sej att man kunde bli en viktig kugge i det stora maskineriet som skulle försvara vårt land i händelse av att vi blev anfallna.

Vi tjänstgjorde på livkompaniet, överstens, regementschefens eget kompani där extra hård tjänst rådde och där disciplinen var ännu mera fordrande än för övriga regementet. Lönen var fem kronor var tionde dag.

Efter en tid av sträng tjänst under svåra

förhållanden där vi tydligen skött oss föredömligt, fick vi permission från fredag eftermiddag till måndag morgon, mot gällande permissionsedel.

Febril verksamhet rådde med att skriva permissiedlar som ju skulle skrivas under av kompanichefen och uppvisas i kasernvakten både när vi stack iväg och när vi kom tillbaka.

När sedlarna delades ut av befäl, var det samtidigt visitation av klädsel. Det kollades både det ena och det andra. Man skulle visa att man hade både ylletröja och långkalsingar för det var långt under 20 grader minus. För övrigt skulle klädseln vara klanderfri med puts överallt.

Vi i gänget från Degeberga var 346 Ekstrand, 558 Eliasson, 550 Svensson och jag själv 552 Duvander.

När visitation och allt var klart, bar det av i full speed till järnvägsstationen i Kristianstad.

Från Kristianstad utgick 7 tåglinjer. Till Hässleholm, Karlskrona, Älmhult, Hästveda, Åhus, Eslöv och Brösarp-Ystad.

Vi hoppade ombord på Brösarptåget, upprymda och glada över att komma hem ett par dagar. Hem ljuva hem!

När vi suttit en lång stund och väntat på ångvisslans tut och att tåget skulle börja rulla hemåt, kom konduktören in till oss

och meddelar att resan blir inställd på grund av snöhinder på flera ställen längs spåret till Brösarp.

Ingen ville ju tillbaka till regementet, och någon kom med förslag om lösning av vår prekära situation:

- Vi tar tåget till Tollarp, och så åker vi taxi därifrån hem till Degeberga.

Sagt och gjort. Det bar av till Tollarp utan att vi visste om att vägen över Sönnarslöv mot Degeberga hade varit avstängd i två dagar på grund av snöhinder. Inga plogbilar hade kunnat ta sej fram för att det yrde igen på så kort tid att man inte hann med att hålla rent. Ju högre vallarna blev, desto mera snö samlades på läsidan. Det var drivor på mer än två meters höjd på och längs vägarna, men det kunde vara snöfritt på vissa stråk ute på åkrarna. Det skottades snö de här åren av månghövdade skottarlag, som skottade mötesplatser med jämna mellanrum så att bilar skulle slippa att backa för långt. Eftersom vägverket hade rätt små lastbilar efter dagens mått, med enkla drivhjul och bara en spetsplog i fronten, blev vallarna så höga. Jag har hört att det finns bilder på där någon i ett skottarlag som skottade fritt järnvägsspåret, sitter på toppen av en telestolpe och käkar frukost. Så höga var drivorna!

- Vad gör vi nu? blev frågan som ställdes.

- Först går vi till fiket och får i oss kaffe och några smörgåsar så att vi får lite värme och nya krafter. Sen som de vältränade infanterister vi är, tar vi till apostlahästarna och går till Degeberga.

- Ja men det blåser ju så in i vassen och det är ju 20 grader kallt. Skall vi verkligen ge oss på det?

När vi beställde kaffet, hade gänget utökats med en man till. En något äldre man som också var från Degeberga och jobbade i Kristianstad. Han hade på brösarpståget hört vårt optimistiska resonemang om vä-

gen över Tollarp, och när vi konstaterat att ingen taxi kunde köra oss hem, ville han så följa med oss när han hört vårt snack om infanterister:

- Vi går på ett led som i fält. Det blir hårt men vi är ju vältränade soldater.

Vi avrörde mannen på det bestämdaste att utsätta sej för strapatsen. Han var dessutom inte klädd tillnärmelsevis som vi som hade varma uniformer och ordentliga marschkängor.

Uppåt 40-årsåldern och dåligt tränad påstod han ändå att han ville gå med oss.

- Kan ni så kan jag. Och vi kunde ju inte hindra honom. Bara varna för att det skulle ta hårt på orken.

Så gav vi oss iväg i lugn takt. Vi hade pratat om att på alla sätt hushålla med krafterna.

Vi gick långsamt på ett led. Mannen som följde med oss hade mundiarre', och pratade hela tiden som ett vattenfall. Jag sade till Ekstrand, som kände mannen en aning:

- Du får säja till honom att prata mindre för de' tar på krafterna.

Färden gick bra den första biten, och när vi kom till Högeväg vid uppfarten till Maltesholms slott, tog vi en kort paus. Vårt "bihang" började klaga över trötthet, vilket gjorde oss värnpliktiga betänksamma eftersom vi bara avverkat en tredjedel av sträckan och hela tiden haft skogen som vindskydd. Jag tänkte med inte så lite vända på när vi skulle komma ut ur skogen efter Sönnarslöv, ut på den släta marken före Borrestad utan lä på ett enda ställe.

Vi fortsatte fram till Ö.Sönnarslövs skola där vi måste ta en längre paus för att vår medföljare då var totalt slut. Han orerade högt och ville ha hjälp med att komma in i skolhuset.

Vi upplyste honom om att det var mitt i natten, och att ingen hjälp fanns att få. Omsider efter vilan fortsatte vi mot Borrestad. Vägen var helt igenkorkad, men ett

stycke ut på fälten var det ”bara” knähögt med lössnö. Vi pulsade fram i snön på ett led och avlöste varandra som förste man i spåret för att det skulle vara lite lättare för de som kom efter. Nu gick inte denna metod att genomföra någon längre sträcka eftersom vi hade en extra börda att dra på. Den hårda blåsten bet ordentligt i skinnet. Det var ju 20 grader kallt. Det gick hyfsat för oss soldater att hålla värmen i kroppen men vindens ettriga pisksnärtar mot ansiktet som ju var oskyddat mot den hårda kornsnön var ibland mer än man egentligen kan uthärda. Mannen, vårt ”bihang” var helt apatisk och fullständigt borta. Man brukar säga att man går på ren viljestyrka, men han hade inget medvetande kvar om var han befann sig. Han gick på vår vilja. Ekstrand och jag praktiskt taget bar mannen mellan oss och var och en kan förstå vilken ork som skall till i snö som går upp till knäna när man samtidigt ibland bär och ibland ”asar” en 80-kilos klump efter sej, en klump som inte tar ett enda steg själv.

Till slut kom vi fram till korsvägen ”Fyra stenar” invid Borrestads gods. Här tog vi en lång rast i lä av skogen. Lä för den pinande nordöstan som över öppet fält for fram med stormstyrka, och tog de små hårda snökornen med sej till våra kinder som om de varit nåldynor. Här sade ”vårt bihang”:

- Jag går inte en meter längre!

Vår kommentar i tysthet till varandra löd:

- De´ har du min själ inte gjort på länge!

Vi gjorde upp en plan i kraft av vårt ungdomliga, optimistiska militära tänkande i en svår situation. Vi var inte längre än ca en km. ifrån utkanten av Degeberga, och Jöns Ols gård på no 21 var den närmaste att tänka sej skulle kunna hjälpa till. Vi kom överens att Eliasson och Svensson gemensamt skulle ta sej fram till gården och försöka väcka folket och skaffa hjälp till den

totalt utmattade mannen. Ekstrand och jag tog mannen mellan oss sen vi pausat ytterligare en kvart. Vi gick som tidigare i knähög lössnö ute på fältet utanför vägen. Vi hade lite hjälp av lä bakom de tvåmeterhöga drivorna som korkat igen vägen, men det var oerhört tunga steg den sista kilometern.

Så småningom kom vi så äntligen fram till Hanna Jins Ols på 21, som ligger på gränsen till Borrestad, ytterst av gårdarna som tillhörde Degeberga.

Svensson och Eliasson hade för Hanna talat om vår svåra belägenhet, och som den gladlynta och hjälpsamma människa hon var, begrep hon genast vad situationen krävde. När vi kom fram med vår ”börda”, hade hon en balja med lagom varmt vatten klar så att mannen kunde få frosten ur fötter, ben och händer och få livsandarna tillbaka. Trots att det var ransonering på det mesta, kanske framför allt kaffe, kokte Hanna kaffe och vi fick alla rykande hett kaffe och tjocka härliga mackor av hembakt grovbröd, bredda med det bästa vi kunde tänka oss just då : tjockt med lätt saltat isterflott vilket var himmelskt gott.

Efter denna livgivande stund, kunde vi fortsätta färden den sista biten in till Degeberga där gruppen skingrades. Ekstrand skulle ytterligare en hel mil iväg upp till Hörröd och jag protesterade högeligen direkt och sa: - Du kan väl inte ge dej iväg ytterligare en mil ända upp till Hörröd i detta dj-a väder. Nu kommer du med upp på mitt utkylda rum så får vi ha fyr i spisen och sova en stund så ordnar sej resten i morron. Försöken att få fyr i spisen med den kalla skorstenen misslyckades, och vi tog bara marschkängorna av oss och kröp ner med kläderna på under ett tjockt täcke och somnade direkt, och sov som stockar resten av natten.

Vi vaknade fram på förmiddagen på lördagen av att vi hörde kommandorop. Det var exercis 1 som pågick. Ekstrand reste sej yrvaken upp och säger:

- Hasse va'f-n är det som pågår? Var är vi nånstans ?

Jag förklarade:

- Vi är här på mitt rum i Degeberga och det är landstormen som övar på stationsvägen här utanför.

Sen låg vi länge och pratade om nattens äventyr och bedrifter. Framåt middagstid skulle så Ekstrand ge sej av mot Hörröd och hemmet. Jag föreslog att han skulle landa till i byn vid Ekströms café' där min Elsa jobbade.

- Jag ringer ner till Elsa så fixar hon varm mjölkchoklad och mackor till dej. Jag fixar betalningen med henne senare. Sen väntar du tills Oskar postman kommer och åker med honom i bilen hem till Hörröd. Ekstrand lydde mitt råd och följde med postmannen på hans posttur hem till Hörröd. Det tog väl halva dan, men han slapp i alla fall marschera.

Så slutar berättelsen om hur vi tog oss hem till permis en fredagkväll under krigets dagar i början på 40-talet. "Mannen" i berättelsen fick inte ens snuva och inga andra men av den ansträngande natten.

Ny bok:

Billinge - från by till samhälle

Bertil Wilhelmsson

Den sjunde delen av Bilinge Sockenbok har kommit ut och titeln är Bilinge – från by till samhälle.

Boken handlar om Bilinge (mellan Eslöv och Ljungbyhed) och dess utveckling från gammal kyrkby, via 1900-talets järnvägs- och industrisamhälle, till det tidiga 2000-talets postindustriella boende- och turistort

Vi gör ett nedslag i bokens inledning där vi kan läsa om byns gamla anor från 400-500-talen. Enligt språkforskarna har inbyggarna på de plogbillsformade backarna här

uppe kommit att kallas för "bilingar". Från denna tid finns gravar i form av stensättningar i odlingsmarkens ytterkanter, på Galgabacken och borta vid Grönalund. Inne i själva byn har man därtill funnit eldslagningsstenar från samma period och även en prydnad till ett bronsspanne. Nere på Hålegårdens äng har legat ett stort stenblock, som bortsprängdes vid en dränering omkring 1920. Runtom fanns då en stor ansamling djurben från måltider. Här kan man antas ha haft en samlingsplats i äldre tid.

*Sädeskärvarna samlas
ihop på Storegård*

Billinge i bilder

*Staverhuggarens hus, där
idag Aspakullavägen mynnar
i väg 13. Här högs boksta-
var till tunnbindarna*

Gamlegård från ca 1910

Mera stabila lägen började byarna dock få först vid 900-talets slut, då det skolskiftet genomfördes. Forskarna anser, att tillgång till bra dricksvatten varit en viktig faktor vid den slutliga lokaliseringen av Billinge by. Från ängarna i söder går ett 50 in brett stråk av sand med en bäck fram till byn. Här stöter Torrflö till, och vid gården nr 14, ansluter en annan bäck västerifrån, Stolpaskillan ger ytterligare tillflöde. Det berättas, att man stallet till nr 14 en gång bara satte ner ett rör i marken, och därmed hade en tillräcklig vattentäkt för djurhållningen.

Redan vid medeltidens början, på 1000-talet, kan byn förmodas ha bestått av ett femtontal gårdar. Eftersom Billinge gamla romanska kyrka från 1100-talets slut haft ett ursprungligt torn i väster, bör en storman nu ha dominerat området. Till denna familj har måhända den Asmund hört, vilken på 1200-talet byter bort sju gårdar i Billinge by till ärkediakonen Håkan vid Lunds domkyrka. Denne Håkan skänker dem i sin tur 1283 till ärkebiskopen Jakob Erlandsen altarestiftelse i Lunds kor. För mässläsningen vid sådana stiftelser fanns särskilda altarpräster, vikarier.

Vi hoppar fram till den svenska tiden och får reda på att herr Tage Thott på Eriksholm år 1675 byter till sig fem gamla "kyrkoherman" i Billinge från svenske kungen Karl XI. Fadern Otto Thott hade tidigare köpt sju gårdar. Även andra afärer har lett till att Tage nu totalt råar om nitton gårdar i Billinge by. Även socknens västra delar har han dominerat helt. Under Skånska kriget 1675-79 härjar danskarna åtskilliga herrgårdar här i trakten, däribland Eriksholm. Thottarna antar dock att Danmark skall lyckas återvinna Skåne och blir svårt skuldsatta. Efter freden tvingas de byta bort allt sitt gods till fru Hille Trolle,

emot egendomar på Själland. En dryg avgift för denna transaktion, den så kallade sjättepenningen, tillfaller då svenska kronan. För denna avgift utläggs de gamla gårdarna i Billinge by, vilka nu blir kronohemman.

Boken fortsätter med utvecklingen under de kommande århundradena samt en genomgång av de olika gårdarna och husen. Berättelserna levandegörs av massor av bilder, både gamla och nya.

Intresserade kan inhandla boken i Billinge Bageri och hos Handlaren, Krukmakeriet och Trumpetarebostället

Nils Persson på Rosendal. Han köpte gården 1894

Byahornet

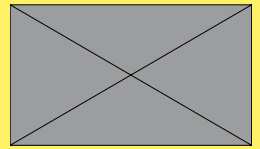
Skånsk Revy

Januari 1942

Introduktionsnummer

Preis 1 kr

Tidningen som har berättat om Skåne
och skåningar sedan 1942

Adressuppdatering 2001162701

Vid definitiv avflyttning eller felaktig adress sänds försändelsen vidare till nya adressen. Rapportkort med nya adressen sänds till postkontoret 247 50 Dalby.

Nästa nummer kommer den 21 december

Gratis provnummer!

Har du någon bekant som du tror är road av Byahornet, meddela oss namn och adress, så sänder vi ett gratis provnummer.
Byahornet, Hägnaden 923 247 96 Veberöd, telefon 076 - 789 22 40, e-post info@byahornet.se